

Di al oog
vanui t
Katholiek Perspectief

HANDLEIDING VOOR DE LEERLING

Gefinancierd door
de Europese Unie

FACE2FACE
DIALOOG
VANUIT
KATHOLIEK PERSPECTIEF

HANDLEIDING VOOR DE LEERLING

EDUC8

© EDUC8 (Educate to Build Resilience) Project, 2021

<https://project-educ8.eu/>

<https://reduc8.eu/>

Ontwikkeling van het document:

Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit Theologie en Religiewetenschappen

Auteurs:

- Prof. Dr. Didier Pollefeyt, gewoon hoogleraar
- Leen Deflem, wetenschappelijk medewerker
- Elies Van Noten, wetenschappelijk medewerker

Beyond the Horizon ISSG vzw

- Timucin Ibu

ISBN: 978-90-8298-754-6

Gebruiksrechten en toestemming:

Dit werk mag worden gereproduceerd, gedeeld of gebruikt in zijn geheel of gedeeltelijk, voor niet-commerciële doeleinden, zolang dit werk steeds vermeld wordt.

Van derden afkomstige inhoud: De auteurs zijn niet noodzakelijk eigenaar van elk onderdeel van de inhoud in dit werk. Als zodanig garanderen zij niet dat het gebruik van enig onderdeel of deel van het werk dat in het bezit is van derden geen inbreuk zal maken op de rechten van die derden. Indien u een onderdeel van het werk wenst te gebruiken, is het uw verantwoordelijkheid om te bepalen of toestemming voor gebruik nodig is en om toestemming te verkrijgen van de eigenaar van het auteursrecht.

Fotorechten: De foto's en afbeeldingen die in het werk zijn gebruikt, zijn beschikbaar gesteld met een Creative Commons CC0 licentie. CC0 is een licentie waarbij de gebruikers/makers hebben besloten om afstand te doen van de auteursrechten en naburige rechten op hun werken, voor zover de wet dit toestaat.

Contact: Beyond the Horizon ISSG vzw (project coördinator), info@behorizon.org

Disclaimer: Dit project werd gefinancierd met steun van de Europese Commissie.

De ontwikkelde producten in het kader van het EDUC8-project geven uitsluitend de mening van de auteur(s) weer, de Europese Commissie kan niet verantwoordelijk worden gesteld voor het gebruik van de inhoud.

INHOUD

06 INLEIDING

WEGWIJZER

10 MODULE 1

DE ONTMOETING MET DE ANDER: OMGAAN MET DIVERSITEIT

30 MODULE 2

DE ONTMOETING MET SACRALE/HEILIGE TEKSTEN: GEWELDDADIGE TEKSTEN

44 MODULE 3

DE ONTMOETING MET DE LEEFOMGEVING: SOCIALE EN ECOLOGISCHE
VRAAGSTUKKEN

61 MODULE 4

WANNEER DE ONTMOETING EEN CONFLICT WORDT: RECHTVAARDIGE
OORLOG EN RECHTVAARDIGE VREDE

INLEIDING

INLEIDING

WEGWIJZER

Terrorisme, oorlog, autoritaire regimes, armoede, natuurrampen, geweld,... Het lijkt niet goed te gaan met de wereld. Onze samenleving is erg divers en bestaat uit een veelheid aan levensbeschouwingen. Vaak worden religie en geweld met elkaar verbonden. Hoe kunnen we in een wereld vol geweld het goede vinden? In dit boek vertrekken we vanuit de **katholieke traditie** om een antwoord te vinden op deze vraag. We gaan samen op weg en ontdekken meer over het katholieke geloof.

Hoe werkt het boek?

Dit handboek over het **katholieke geloof** is ingedeeld in vier hoofdstukken, ook wel **deep modules** genoemd. Concreet gaat het over de volgende vier onderwerpen:

1. De ontmoeting met de ander: omgaan met diversiteit
2. De ontmoeting met sacrale/heilige teksten: gewelddadige teksten
3. De ontmoeting met de leefomgeving: sociale en ecologische vraagstukken
4. Wanneer de ontmoeting een conflict wordt: rechtvaardige oorlog en rechtvaardige vrede

Figuur
Het beeldfragment

In de eerste module over de ontmoeting met de ander wordt nagegaan op welke manier katholiek gelovigen omgaan met de andere, met andersgelovigen of niet-gelovigen. Beter gezegd, op welke manier willen katholieken omgaan met de bestaande diversiteit in onze samenleving en wat zijn hier mogelijke struikelblokken en positieve handvaten?

De tweede module focust op de Bijbel, het heilig boek van christenen. Op welke manier lezen katholieken de Bijbel? Hoe kunnen we bijvoorbeeld omgaan met moeilijke Bijbelfragmenten, met teksten waarbij geweld aan bod lijkt te komen en lijkt gelegitimeerd te worden?

Een derde module verschuift de focus naar de verhouding tussen ecologie en het katholicisme. Hoe gaan katholieken om met de wereld rondom hen, met de natuur, met dieren en de zorg voor de medemens? Met welke sociale vraagstukken worstelen katholiek gelovigen aangaande dit onderwerp?

De vierde en laatste module belicht hoe men binnen het katholicisme omgaat met conflicten in de wereld. Welke positie nemen katholieken en de Katholieke Kerk in over oorlog en vrede?

Hoe ga je aan de slag?

Telkens krijg je eerst een **beeldfragment** te zien. In dit beeldfragment zie je steeds enkele vrienden die verschillende avonturen meemaken. Doorheen het beeldfragment worden ook enkele **quizvragen** gesteld. Na het bekijken van dit beeldfragment en het oplossen van de quizvragen, ga je aan de slag met de **oefeningen** in dit handboek.

Veel succes!

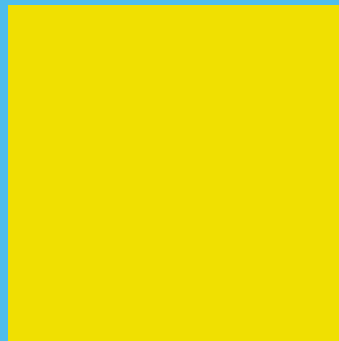

“ TERRORISME KOMT NIET VOORT UIT RELIGIE. HET
GEBRUIKT RELIGIE ALS EXCUUS. RELIGIE KAN
NOOIT MOORD, TERREUR OF ONDERDRUKKING
VERGOELIJKEN. ”

———— PAUS FRANCISCUS, 2021

1

DE ONTMOETING MET DE ANDER:
OMGAAN MET DIVERSITEIT

OMGAAN MET DIVERSITEIT

1.1 DE ONTMOETING VAN JEZUS MET DE SYROFENICISCHE VROUW: BEELDFRAGMENT

Figuur 1.1
Het beeldfragment

Het beeldfragment toont een klascontext waarbij twee leerlingen, Ahmed en Pieter-Jan, wegens ziekte de nodige leerstof voor een test gemist hebben. Een andere leerling, Sarah, leent haar notities uit aan Pieter-Jan. Wanneer Ahmed deze notities van Sarah wil lenen, blijkt Sarah deze notities plots kwijt te zijn. Zij heeft deze notities echter niet verloren, maar wil haar notities in feite niet uitlenen aan Ahmed omdat hij een moslim is. Ter verdediging van haar houding verwijst Sarah naar een Bijbelverhaal over Jezus en diens houding ten opzichte van 'de andere'. De klasgenoten gaan op zoek naar het Bijbelverhaal en de betekenis hiervan.

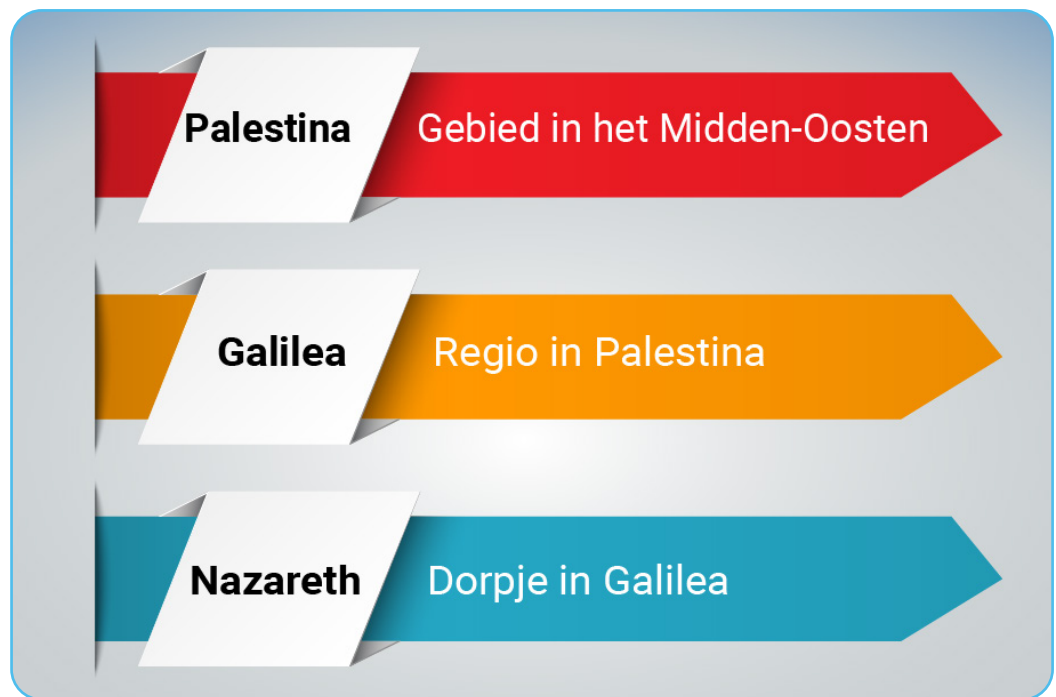
1.2 TIJDREIS: JEZUS IN DE GESCHIEDENIS

1.2.1 JEZUS' OMGEVING: WAAR LEEFDE HIJ?

OPDRACHT. Lees de onderstaande tekst en beantwoord de bijhorende vragen.

De Bijbel is een eeuwenoud boek, ontstaan in een wereld die heel hard verschilt van de onze. Om een verhaal uit de Bijbel goed te begrijpen, is het belangrijk om kennis te hebben van de wereld van toen. De wereld waarin je leeft, beïnvloedt namelijk altijd jouw denken en doen. Zelfs Jezus vormde hier geen uitzondering op. We kunnen de verhalen over hem nooit begrijpen als we niet weten hoe de wereld eruitzag waarin hij woonde. Het is dus belangrijk om steeds de (culturele) context van een verhaal voor ogen te houden. **De context telt!**

Jezus werd ongeveer rond het jaar zes voor onze jaartelling geboren in Bethlehem en groeide op in **Nazareth**. Dit was toen een klein dorpje in **Galilea**. Galilea was een joodse regio in het toenmalige **Palestina** (regio in het Midden-Oosten).

Figuur 1.2
Jezus' omgeving

In het verhaal van 'Jezus en de Syrofenicische vrouw' lezen we dat Jezus verbleef in de buurt van de stad **Tyrus**. Tyrus was toen een havenstadje aan de kust van de Middellandse Zee. De stad lag buiten de grenzen van het toenmalige Palestina. Het was een van de belangrijkste steden van de kleine kuststaat **Fenicië**.

Het godsdienstige leven in Tyrus werd vooral gekenmerkt door het polytheïsme. Met de term 'polytheïst' verwijst men naar iemand die niet gelooft in één, maar in meerdere goden.

Ten tijde van Jezus was dit onaanvaardbaar voor de joden. Daarom noemden zij Tyrus 'het land van de heidenen'. Mensen die niet geloofden in de God van de joden, beschouwden zij namelijk als onrein. Joden zijn geen polytheïsten, maar monotheïsten want zij geloven in één god (en dat is Jahweh). De term monotheïsme verwijst dus naar een godsdienst met één god.

Figuur 1.3
Judea in de eerste eeuw

OPDRACHT. Lees de bovenstaande tekst en vul de juiste plaatsen aan.

GEBEURTENIS	PLAATS
1. Jezus is geboren in ...	A.
2. Jezus groeide op in ...	B.
3. Galilea is een streek in ...	C.

1.2.2 DE SAMENLEVING VAN GALILEA

OPDRACHT. Lees de tekst over de samenleving van Galilea en vul de ontbrekende woorden aan.

Jezus – godsdienst – joods – monotheïsme – polytheïsme

In Galilea leefden verschillende groeperingen. Al deze groeperingen hadden hun eigen ideeën over godsdienst en de wereld rondom hen. Toch was de meerderheid van de bevolking in heel Palestina (en dus ook Galilea) _____ . Maar er waren ook veel mensen die niet joods waren. Deze mensen vereerden soms verschillende goden en waren dus 'polytheïsten'. De term ' _____ ' verwijst naar een godsdienst met meerdere goden. Joden zijn geen polytheïsten, maar monotheïsten want zij geloven in één God (en dat is Jahweh). De term ' _____ ' verwijst dus naar een godsdienst met maar één god.

Om de Bijbel en het leven van Jezus beter te begrijpen, is het belangrijk om te weten dat Jezus opgroeide, leefde en predikte in deze joodse context. _____ was heel belangrijk in Palestina, en dus ook in Galilea.

_____ en zijn omgeving werden sterk beïnvloed door de Joodse Schrift en traditie. Jezus was dus zelf ook joods. Elke gebeurtenis, van de wieg tot het graf, werd gedomineerd door de Joodse traditie.

OPDRACHT. Beantwoord de onderstaande vragen.

1. Wat is het verschil tussen monotheïsme en polytheïsme?

2. Juist of fout: alle inwoners van Galilea waren joden.

Figuur 1.4
Voetstappen
Beeld: © Christopher
Sardegna | Unsplash

1.3 DE ONTMOETING VAN JEZUS MET DE SYROFENICISCHE VROUW

1.3.1 EEN OPMERKELIJK VERHAAL UIT DE BIJBEL

De geschriften van het Nieuwe Testament in de Bijbel vertellen ons meer over het leven van Jezus, zijn woorden en daden. Het **Nieuwe Testament** vangt aan met de **vier evangeliën**: het evangelie volgens Matteüs, Marcus, Lucas en Johannes. Deze evangeliën brengen een getuigenis van het geloof in Jezus. De woorden en verhalen van Jezus worden in deze geschriften samengebundeld.

 Wist je dat 'evangelie' van het Griekse woord 'euangelion' komt? Dit betekent 'goed nieuws' en verwijst naar de goede boodschap die Jezus Christus bracht.

De evangelist Marcus vertelt in zijn evangelie over een ontmoeting tussen Jezus en een Syrofenicische vrouw (Mc 7, 24-30). In dit verhaal ontmoet Jezus een Syrofenicische vrouw, die Jezus om hulp vraagt. Haar dochter is bezeten door een onreine geest. De vrouw hoopt dat Jezus haar dochter kan genezen. Hier vind je het eerste deel van dit Bijbelverhaal:

[24] Jezus ging naar het gebied van Tyrus. Hij nam zijn intrek in een huis en wilde niet dat iemand het te weten kwam, maar Hij kon niet onopgemerkt blijven.

[25] Maar meteen toen een vrouw, van wie het dochtertje in de macht was van een onreine geest, van Hem hoorde, ging ze naar Hem toe en wierp zich voor zijn voeten.

[26] De vrouw was een Griekse, afkomstig uit Syro-Fenicië. Ze vroeg Hem de demon uit haar dochter te drijven.

 De evangelist Marcus beklemtoont dat Jezus en zijn volgelingen naar het gebied van Tyrus trekken. Jezus leefde en predikte namelijk vooral in Galilea. Hij is in Tyrus dus niet omringd door zijn eigen geloofsgenoten, het joodse volk. Ze vertrekken naar het gebied van Tyrus en Sidon, wat voor Jezus dus 'het buitenland' is.

 Uit het verhaal blijkt dat de vrouw Grieks is en een Syrofenicische afkomst heeft. Zij was dus niet joods. De naam 'Syrofenicisch' is een combinatie van 'Syrisch' en 'Fenicisch', en is waarschijnlijk afkomstig van het gegeven dat Fenicië toen deel uitmaakte van de Romeinse provincie Syrië. Voor Jezus en zijn volgelingen was zij dus **een vreemde, een 'heidense'**.

In de evangeliën spreekt men vaak over 'demonen' of 'onreine geesten'. De medische kennis waarover we vandaag beschikken, was onbekend ten tijde van Jezus. Daarom werden ziektes vaak gelinkt aan demonen of onreine geesten. Vandaag spreekt men niet meer over demonen of onreine geesten, maar over tumoren, virussen en bacteriën. Ook psychische problemen werden toen gelinkt aan kwade geesten of krachten.

[27] Hij zei tegen haar: *"Laat eerst de kinderen volop te eten krijgen, want het is niet goed om het brood van de kinderen te nemen en het aan de hondjes te geven."*

[28] Ze had hierop een weerwoord: *"Heer, ook de hondjes onder de tafel eten van de kruimels van de kleintjes."*

Ten tijde van Jezus was een hond een onrein en minderwaardig dier.

OPDRACHT. Wat zou Jezus bedoelen met het antwoord: *"Laat eerst de kinderen volop te eten krijgen, want het is niet goed om het brood van de kinderen te nemen en het aan de hondjes te geven."* (Mt 7, 27)?

OPDRACHT. Hoe reageert de vrouw? Wat bedoelt de vrouw wanneer ze zegt dat *"ook de hondjes onder de tafel eten van de kruimels van de kleintjes."* (Mc 7, 28)?

[29] Hij zei tegen haar: *“Omdat u dit zegt: ga maar terug, de demon is al uit uw dochter weg.”*

[30] Ze ging naar huis, waar ze haar kind in bed vond, terwijl de demon verdwenen was.

OPDRACHT. Welke houding neemt Jezus aan na het tegenwoord van de vrouw? Wil hij ‘andersgelovigen’ in nood niet helpen? Hoe kan dit als een verhaal van depolarisering worden gezien?

Figuur 1.5
Heilige Bijbel
Beeld: © Priscilla Du
Preez | Unsplash

1.3.2 SAMENVATTING VAN DE INTERPRETATIE VAN HET BIJBELVERHAAL

Jezus' eerste antwoord

De Syrofenicische vrouw vraagt Jezus om de onreine geest uit het lichaam van haar dochter te verdrijven. Jezus' reactie is opvallend, zijn antwoord klinkt nogal vreemd en afwijzend: *"Laat eerst de kinderen volop te eten krijgen, want het is niet goed om het brood van de kinderen te nemen en het aan de hondjes te geven"* (Mc 7, 27). Wat wil Jezus met deze beeldspraak zeggen?

 Jezus duidt de vrouw aan als **'hond'**, en beledigt haar sterk op deze manier. Met deze verwijzing naar 'de hondjes' lijkt Jezus te benadrukken dat iedereen die niet tot het joodse volk behoort, bestempeld wordt als een heiden. Een heiden is een anders- of niet-gelovige. Dit verklaart waarom Jezus aanvankelijk afwijzend staat ten opzichte van deze vrouw en haar vraag om hulp.

 Daarnaast verwijst Jezus in zijn antwoord naar **'het brood'**. Het brood staat hier symbool voor de kracht die Jezus aan zijn volgelingen geeft. Jezus geeft aan dat dit brood in de eerste plaats bedoeld is voor het joodse volk. **Want wat als er te weinig is? Er kan toch niet gedeeld worden met andersgelovigen?** Jezus wil er in de eerste plaats zijn voor het joodse volk. Het brood dat voor 'de kinderen' is bestemd (het joodse volk), moet niet aan 'de honden' (andersgelovigen) gevoerd worden.

Het antwoord van de vrouw

De vrouw geeft niet op. Ze confronteert Jezus met het volgende antwoord: *"Heer, ook de hondjes onder de tafel eten van de kruimels van de kleintjes"* (Mc 7, 28).

 Wat bedoelt de vrouw? Ze wil Jezus erop wijzen dat er ook nu al iets voor 'de honden' onder tafel valt, er is genoeg 'brood' voor iedereen. In feite bedoelt de vrouw dat de hoop en de redding die Jezus brengt, niet alleen bestemd is voor het joodse volk. Ondanks de verschillen tussen het joodse volk en de heidenen, is het 'brood' niet alleen bedoeld voor de kinderen van Israël.

Hoe reageert Jezus?

Na de reactie van de vrouw, geeft Jezus haar het volgende antwoord: *"Omdat u dit zegt: ga maar terug, de demon is al uit uw dochter weg"* (Mc 7, 29).

 Jezus begrijpt de vrouw. Het sterke geloof van de vrouw in Jezus maakt een grote indruk op hem. Ook al zijn de vrouw en haar dochter van heidense afkomst, Jezus helpt hen. De dochter van de vrouw wordt bevrijd van de onreine geest dankzij de kracht van Jezus.

 Door de ontmoeting en het gesprek met de vrouw verandert Jezus zijn mening. Dit is opmerkelijk! In de meeste evangeliel verhalen is het

Jezus die het perspectief van de andere verandert, maar in dit verhaal is het Jezus zelf die door de andere zijn mening verandert. Vanaf dat moment wil Jezus er niet alleen zijn voor het joodse volk, de kinderen van Israël. Integendeel, **de verkondiging van het Rijk van God heeft een universele draagwijdte en geldt dus voor iedereen.**

 Het is belangrijk om dit verhaal te kaderen in de toenmalige context. Het evangelie van Marcus werd neergeschreven in een periode waarin de meeste christenen in feite joden waren, die vonden dat Jezus' boodschap alleen voor joden was bestemd. Echter, in de loop der jaren voelden ook andere volkeren, 'heidenen', zich aangesproken tot het geloof in Jezus' boodschap. De joodse christenen stelden zich de volgende vraag: **was de uitbreiding van het christendom naar niet-joden rein?** Of was dit onrein? In deze context moet de ontmoeting tussen Jezus en de Syrofenicische vrouw, een heiden, gelezen worden. **De evangelist Marcus maakt duidelijk dat ook heidenen, niet-joden, bij het Koninkrijk van God horen.**

Hier kan je het volledige Bijbelverhaal lezen.

Jezus en de ontmoeting met de Syrofenicische vrouw

[24] Jezus ging naar het gebied van Tyrus. Hij nam zijn intrek in een huis en wilde niet dat iemand het te weten kwam, maar Hij kon niet onopgemerkt blijven.

[25] Maar meteen toen een vrouw, van wie het dochttertje in de macht was van een onreine geest, van Hem hoorde, ging ze naar Hem toe en wierp zich voor zijn voeten.

[26] De vrouw was een Griekse, afkomstig uit Syro-Fenicië. Ze vroeg Hem de demon uit haar dochter te drijven.

[27] Hij zei tegen haar: *"Laat eerst de kinderen volop te eten krijgen, want het is niet goed om het brood van de kinderen te nemen en het aan de hondjes te geven."*

[28] Ze had hierop een weerwoord: *"Heer, ook de hondjes onder de tafel eten van de kruimels van de kleintjes."*

[29] Hij zei tegen haar: *"Omdat u dit zegt: ga maar terug, de demon is al uit uw dochter weg."*

[30] Ze ging naar huis, waar ze haar kind in bed vond, terwijl de demon verdwenen was.

Bron: KBS, Willibrordvertaling 1975. Marcus 7, 24-30.

Figuur 1.6
Beeld: © Tim Mossholder
Unsplash

1.4 WOORDENLIJST

Evangelie

De geschriften van het Nieuwe Testament in de Bijbel vertellen ons meer over het leven van Jezus, over zijn woorden en daden. Het Nieuwe Testament vangt aan met de vier evangeliën: het evangelie volgens Matteüs, Marcus, Lucas en Johannes. Deze evangeliën zijn geschreven vanuit het geloof en staan in dienst van het geloof in Jezus als de Messias. Zij brengen een getuigenis van het geloof in Jezus. De woorden en verhalen van Jezus worden in deze geschriften samengebundeld.

‘Evangelie’ is afgeleid van het Griekse woord *‘euangelion’*, letterlijk betekent dit ‘goed nieuws’. Het verwijst naar de goede boodschap die Jezus Christus bracht.

Fenicië

In de tijd van Jezus was Fenicië een kleine kuststaat in het Oude-Nabije Oosten aan de Middellandse Zee.

Galilea

Galilea was in de tijd van Jezus een joodse regio in het toenmalige Palestina. Dit gebied was iets kleiner dan België vandaag. Jezus verbleef het grootste deel van zijn leven in de regio Galilea.

Heidenen

De vrome joden in de tijd van Jezus bestempelden alle mensen die niet geloofden in de joodse God (Jahweh) als ‘heidene’. Deze mensen werden door hen afgekeurd. Een heidens persoon was voor hen iemand die niet geloofde in Jahweh. Mensen die niet geloofden in de God van de joden, beschouwden zij als onrein.

Kinderen van Israël

Met de term ‘kinderen van Israël’ of de ‘verloren schapen van Israël’ verwijst men naar de bevolkingsgroep ‘Israëlieten’; het joodse volk.

Koninkrijk van God

Jezus spreekt in de evangeliën over het ‘Koninkrijk van God’, of de verkondiging van het Koninkrijk van God. Het is een concept waarmee men verwijst naar de heerschappij van God over alle dingen, het overstijgt dus ook aardse heerschappijen. In het evangelie wil men dus met deze verkondiging de heerschappij van God aankondigen. Over de betekenis van dit koninkrijk van God bestaan verschillende opvattingen: is het koninkrijk reeds gevestigd op aarde, of ligt het in de (nabije) toekomst? Of is het er al een beetje? Of is de Kerk een uiting van dit koninkrijk?

Midden-Oosten

Het leven van Jezus heeft zich afgespeeld in de regio van het Midden-Oosten. Daarom vindt het christendom zijn oorsprong in dit gebied. Met de term 'Midden-Oosten' bedoelt men de landen in Zuidwest-Azië en enkele delen van Noord-Afrika, zoals bijvoorbeeld Iran, Irak, Syrië, Egypte, enzovoort.

Monotheïsme

De term 'monotheïsme' verwijst naar het geloof in één god. Een monotheïstische godsdienst verkondigt het geloof in het bestaan van één god. Voorbeelden van monotheïstische religies zijn: het jodendom, het christendom en de islam. Dit zijn de drie meest bekende monotheïstische godsdiensten.

Nazareth

Nazareth was in de oudheid een klein dorp in Galilea. Galilea was een joodse regio in het toenmalige Palestina (regio in het Midden-Oosten). Jezus werd ongeveer rond het jaar zes voor onze jaartelling geboren in Bethlehem en groeide op in Nazareth.

Palestina

Palestina was in de tijd van Jezus een plaats in het Midden-Oosten. Jezus leefde hier. Bethlehem, Nazareth en Galilea liggen allemaal in Palestina, en dus ook in het Midden-Oosten.

Polytheïsme

Met de term 'polytheïst' verwijst men naar iemand die niet gelooft in één, maar in meerdere goden. De term 'polytheïsme' verwijst dus naar een godsdienst met meerdere goden.

De Grieken en de Romeinen van de oudheid waren bijvoorbeeld polytheïsten want zij geloofden in verschillende goden.

Syrofenicisch

Syrofenicië was ten tijde van Jezus' leven een gebied onder Romeins gezag dat tot de provincie Syrië behoorde. Fenicië maakte deel uit van de Romeinse provincie Syrië. De naam 'Syrofenicisch' is dus een combinatie van 'Syrisch' en 'Fenicisch'.

Tyrus

In het verhaal van 'Jezus en de Syrofenicische vrouw' lezen we dat Jezus verbleef in de buurt van de stad Tyrus. Tyrus was toen een havenstadje aan de kust van de Middellandse Zee. De stad lag buiten de grenzen van het toenmalige Palestina. Het was een van de belangrijkste steden van de kleine kuststaat Fenicië.

1.5 TRANSCRIPT VAN HET BEELDFRAGMENT

1. KLASLOKAAL

De leerlingen zitten in het klaslokaal. De leerkracht wandelt binnen. De klasgroep staat enthousiast rond twee leerlingen.

Leraar (uitgeput en cynisch): Ik hoop dat jullie terug in vorm zijn want aan het einde van deze week... krijgen jullie een wiskundetoets!

Boegeroep van de leerlingen uit de klas naar de leraar.

Leraar: Ik weet het, ik weet het... Wiskunde is jullie favoriete vak...

Het boegeroep van de leerlingen wordt luider.

Ahmed en Pieter-Jan kijken naar elkaar en worden duidelijk nerveus bij het horen van dit nieuws. Ahmed steekt zijn hand op.

Ahmed: Hoe kunnen wij leren voor deze wiskundetoets als we niet eens de notities hebben van de voorbije lessen?

Pieter-Jan: Ja, inderdaad?!

Leraar: Pieter-Jan, steek je hand op als je iets wilt zeggen!

Pieter-Jan steekt zijn hand op en praat tegen de leraar.

Pieter-Jan: Meneer Roberts, hoe kunnen wij iets leren wat we nog niet gezien hebben? Wij waren niet hier de afgelopen dagen?

Leraar (een beetje geïrriteerd, niet-kijkend naar de leerlingen, zuchtend): Kan iemand aan deze arme jongens zijn of haar notities geven?

2. SCHOOL

We zien dat Ahmed naar Sarah gaat.

Ahmed: Hey Sarah, ik hoorde dat Pieter-Jan jouw notities heeft teruggegeven. Zou je ze ook aan mij willen geven tijdens de middag zodat ik ze kan kopiëren?

Sarah twijfelt.

Sarah: Oh... euhm... Ik zal ze nemen...

Sarah zoekt in haar tas.

Sarah: Oh nee, ik ben mijn notities kwijt!

Sarah: Ik kan mijn notities dus helemaal niet geven aan jou, sorry...

Ahmed (teleurgesteld): ah... oké dan...

Een beetje later zien we Sarah een paar boeken in haar locker steken. Lindsay wandelt naar Sarah.

Lindsay: Hey Sarah, ik hoorde dat je jouw notities bent kwijtgeraakt. Je mag de mijne lenen, als je wilt?

Sarah: Ah ja, ik ben mijn notities niet écht kwijtgeraakt. Ik wou ze gewoon niet aan Ahmed geven.

Lindsay: Hoezo?

Sarah: Ik wou gewoon mijn notities niet aan hem geven.

Lindsay: Maar waarom? Wat is er mis? Is er iets gebeurd?

Sarah: Niet echt. Ik wil mijn notities gewoon niet geven aan... aan een moslim.

Lindsay (in de war): Wat?

Sarah (een beetje luider): Ze zouden hier niet mogen zijn, in ons land, in onze school. Mijn papa vertelde mij zelfs dat zij al onze jobs van ons afpakken en zelfs ook ons geld. En nu willen ze zelfs gebruik maken van mijn notities?! Er wordt altijd van ons verwacht dat wij hen helpen, gewoon zomaar. Alsof wij zelf nog niet genoeg zorgen hebben. Het is toch niet mijn probleem dat hij ziek was.

Dit laatste antwoord werd duidelijk gehoord door Ahmed.

Ahmed (gechoqueerd): Het spijt me dat je zo denkt. Ik weet echt niet wat ik moet zeggen, maar ik wil echt niets misdoen. Ik wilde gewoon wat hulp vragen bij de lessen die ik gemist heb de afgelopen dagen omdat ik ziek was.

Sarah: Ja, dat is niet mijn fout en het is al zeker niet mijn verantwoordelijkheid om jou te helpen.

Ahmed (gechoqueerd, in de war): oh... oké dan...

Sarah: Nu weet je niet meer wat zeggen, he? Nu dat je de waarheid hebt gehoord? En het is de waarheid, want zelfs Jezus heeft gezegd dat wij geen aandacht moeten schenken aan vreemden, en we moeten hen al zeker niet helpen.

Lindsay: He, doe is rustig. Je moet niet zo hard zijn. En wat zeg je nu plots over Jezus?

Sarah: Mijn papa heeft het mij getoond. In de Bijbel staat een verhaal waarin Jezus iets zegt over honden: "We moeten geen brood aan de honden te geven", dus mensen zoals jij (wijzend naar Ahmed), moeten geen voedsel krijgen van ons.

Lindsay: Wat? Wat zeg jij nu? Het zou mij echt verbazen dat Jezus zoiets zou zeggen.

Ahmed: Ja, ben je wel zeker? Want Jezus is ook een profeet

in de islamitische traditie. En voor ons symboliseert Jezus liefde en delen, en dat is het tegenovergestelde van wat jij net verteld hebt.

Sarah: En toch is het waar! Ik zal het jullie laten zien.

3. BIBLIOTHEEK – BALIE

De leerlingen gaan naar de bibliotheek en zoeken naar een bibliotheekmedewerker die hen kan helpen. Ze gaan naar de balie waar de bibliothecaris aan het werk is op zijn computer.

Bibliothecaris: Jaaaa? Wat doen jullie jonge avonturiers hier in deze tempel van wijsheid? Kan ik jullie helpen bij het vinden van jullie bestemming?

Sarah: We zijn op zoek naar het verhaal waar Jezus het heeft over honden...

Bibliothecaris (peinzend): Hmmm... Dat klinkt als een vraag voor iChrist!

De leerlingen kijken elkaar verward aan.

Bibliothecaris: iChrist is een nieuwe vorm van Artificiële Intelligentie die alle vragen beantwoordt over het katholieke geloof! Het is ontwikkeld door de beste medewerkers die het Vaticaan kon vinden!

Het zit vol met geweldige functies en ze hebben zelfs geprobeerd om 'de stem van Jezus' te integreren, op basis van de echte getuigenissen natuurlijk!

Sarah: Wow dat klinkt geweldig!! Kan je ons zeggen waar het is?

Bibliothecaris (spreekt op een geheimzinnige en enthousiaste manier): Oh natuurlijk... Jullie kunnen iChrist vinden... Eigenlijk is zijn aanwezigheid overal, maar je kan hem zeker terugvinden in het 'interactieve gedeelte'... Wandel gewoon door die deur, voorbij de 'kinderboeken' en 'oorlogsverhalen'. Daar vinden jullie een plaats zonder boeken en papier. Daar kan je de persoonlijke ruimte van iChrist vinden.

4. BIBLIOTHEEK – ICHRIST

De leerlingen wandelen een kamer binnen zonder boeken. Er hangt enkel een scherm in het midden van de ruimte. De leerlingen gaan voor het scherm staan en het springt aan! Er verschijnt een digitale figuur in een gewaad.

iChrist: Welkom, jonge en heldere denkers! Laat jullie gedachten verlicht worden met mijn oneindige wijsheid!

Sarah: Kan u ons vertellen over het verhaal waarin Jezus geen eten wil geven aan honden?

iChrist: ah, ja, het verhaal van de Syrofenicische vrouw?

Ahmed: De wat? Vrouw?

iChrist: De Syrofenicische vrouw... Dat betekent dat ze Grieks is! En inderdaad, in dat verhaal zegt Jezus Christus, mijn levensechte tegenhanger (knipoogt): "Laat eerst de kinderen volop te eten krijgen, want het is niet goed om het brood van de kinderen te nemen en het aan de hondjes te geven."

De leerlingen kijken iChrist vol ongeloof aan.

De leerlingen: Waattt?

Sarah kijkt trots, want ze kan bewijzen dat ze gelijk had.

Sarah: Zie je wel! Jezus is tegen vreemden en wil alleen maar zorgen voor de mensen die deel uitmaken van zijn eigen religieuze traditie.

De 3 jongeren lijken een beetje teleurgesteld door de reactie van Jezus. Sarah is blij dat ze gelijk schijnt te hebben.

Ahmed: Ik ben geschokt! Ik wist niet dat Jezus zo wreed kon zijn. Mijn vader zei altijd tegen me dat Jezus de liefde in onze religie vertegenwoordigt! Dus... dat zal dan wel een leugen zijn...

iChrist: Kom kom... Laten we de feiten nu eens op een rijtje zetten, oké? Ik zal je het verhaal vertellen zoals het bedoeld is... Dus, laat me je vertellen waar dit verhaal écht over gaat!

OVERGANG NAAR BIJBELSE TIJD EN CONTEXT

5. PALESTINA - BUITEN

VOICE OVER iChrist: Jezus ging naar het gebied van Tyrus. Hij nam zijn intrek in een huis en wilde niet dat iemand het te weten kwam, maar hij kon niet onopgemerkt blijven.

We zien Jezus achter zuilen en rotsen stiekem een huis binnengaan waar enkele marktkramers staan.

6. PALESTINA - BINNEN

We zien een vrouw die Jezus herkent en hem benadert. Ze valt op haar knieën en smeekt Jezus om hulp.

VOICE OVER iChrist: Maar toen een vrouw, van wie het dochtertje in de macht was van een onreine geest, van Hem hoorde, ging ze naar Hem toe en wierp zich voor zijn voeten. De vrouw was een Griekse, afkomstig uit Syro-Fenicie. Ze vroeg Hem de demon uit haar dochter te drijven.

We zien Jezus naar de vrouw kijken en dan zien we Jezus iets zeggen met de stem van een priester.

iChrist: Hij zei tegen haar: "Laat eerst de kinderen volop te eten krijgen, want het is niet goed om het brood van de kinderen te nemen en het aan de hondjes te geven."

7. BIBLIOTHEEK – ICHRIST

Sarah (komt tussenbeide): Zie je wel, het staat letterlijk in de Bijbel!

iChrist (geïrriteerd): Ja, je denkt dat je gelijk hebt, maar eigenlijk kan je niet meer fout zitten... Onderbreek me niet... laat me uitpraten!

8. PALESTINA - BINNEN

We zien Jezus in gesprek met de vrouw. We zien Jezus weer met de stem van de iChrist.

iChrist: Hij zei tegen haar: "Laat eerst de kinderen volop te eten krijgen, want het is niet goed om het brood van de kinderen te nemen en het aan de hondjes te geven."

Maar zij antwoordt, terug met de stem van een priester.

De Syrofenicische vrouw: "Heer, ook de hondjes onder de tafel eten van de kruimels van de kleintjes."

We zien dat Jezus antwoordt op de vrouw. Jezus denkt goed na over de woorden die hij zegt. We zien dat hij zijn oorspronkelijke gedachtegang verandert.

iChrist: Hij zei tegen haar: "Omdat u dit zegt: ga maar terug, de demon is al uit uw dochter weg."

9. PALESTINA - STRAAT

We zien de vrouw thuiskomen en we zien dat haar kind in goede gezondheid is.

10. PALESTINA – HUIS VAN DE VROUW

Ze vindt haar kind in goede gezondheid en knuffelt haar kind.

11. BIBLIOTHEEK – ICHRIST

We zien dat iChrist het verhaal beëindigt.

iChrist: Ze ging naar huis, waar ze haar kind in bed vond, terwijl de demon verdwenen was.

Sarah: Huh? Wat betekent dat??-

Ahmed: Ik begrijp het ook niet!

iChrist: Laat me het uitleggen... Als Jezus het over 'zijn kinderen' heeft, dan heeft hij het inderdaad over de mensen die deel uitmaken van zijn eigen gemeenschap en religie, dus het Joodse volk van Israël. De vrouw is eigenlijk Grieks en een vreemde voor hem en hij vergelijkt haar met een hond.

Sarah: Inderdaad, zie je wel, vreemden zijn honden!

iChrist (irritated)...: Hoo... alsjeblieft, jongedame, laat me toch eens uitpraten!

12. PALESTINA - BUITEN

We zien Jezus spreken voor een menigte, terwijl hij zijn volgelingen brood geeft. Hij geeft brood aan iedereen. De mensen verheugen zich.

VOICE OVER iChrist: De vrouw spreekt Jezus tegen. Ze antwoordt: "Heer, ook de hondjes onder de tafel eten van de kruimels van de kleintjes."

Sarah (een beetje brutaal): Ja... En wat betekent dat dan? Waarom spreekt deze vrouw in raadsels? En wat antwoordt Jezus dan?

iChrist: Ze zegt tegen Jezus dat hij ook naar haar zou moeten luisteren. En nu, door dit te zeggen, zorgt de vrouw er voor dat Jezus ook daadwerkelijk van mening verandert, en hij helpt haar. Hij zegt haar dat ze naar huis moet gaan, en dat haar dochter is genezen. Op dit moment, in deze ontmoeting, verandert Jezus zijn perspectief.

De leerlingen: wow, oké...

iChrist: De vrouw doet hem beseffen dat het heil en het brood voor iedereen zijn en niet alleen voor het joodse volk. Sterker nog, dit Bijbelse verhaal staat bekend als het enige verhaal waarin Jezus van gedachten verandert, want meestal is het zo dat Jezus de gedachten van anderen zal veranderen.

13. BIBLIOTHEEK – ICHRIST

Sarah: ...

Ahmed: ...

iChrist: Dus, denk je niet dat het tijd is om onze verschillen opzij te zetten en ook van mening te veranderen?

Sarah: ... Het spijt me, Ahmed. Het is mijn vader die fout was.

Ahmed: Maak je maar geen zorgen, Sarah, ik kende dit verhaal ook niet.

14. SCHOOL

We zien iedereen de schoolpoort doorwandelen.

Een week later.

15. KLASLOKAAL

We zien de leraar een scoreblad aan de muur hangen.

Leraar: Hier zijn de resultaten van de wiskundetoets! Ik ben zeer teleurgesteld in één persoon in het bijzonder...

We zien Ahmed zijn ogen sluiten uit angst dat hij het is.

Leraar: Geoffrey, jij bent de enige die niet geslaagd is voor deze test... alweer... Kom op man, herpak jezelf.

We zien een kind snikken en een beetje verdrietig zijn door het nieuws... Dan wenden we ons tot Ahmed:

Ahmed (opgelucht): Oef, ik ben geslaagd!

We zien Ahmed naar Sarah kijken. Sarah glimlacht naar hem! Ahmed knipoogt terug naar haar.

1.6 BIBLIOGRAFIE

- B.J. MALINA, W. STEGEMANN, G. THEISSEN (ed.), *The social setting of Jesus and the gospels*, Minneapolis, Fortress, 2002, p. 52.
- C. REYSERHOVE (ed.), *GOeD gezien 1? Handleiding*, Wommelgem, Van In, 2007, p. 82-97.
- C. REYSERHOVE (ed.), *GoeD gezien 1? Werkboek leerling*, Wommelgem, Van In, 2007, p. 34-38.
- CHRISTIPEDIA, Fenicië, <http://www.christipedia.nl/Artikelen/F/Fenici%C3%AB> (toegang 30.01.2020).
- D. POLLEFEYT (ed.), *Caleidoscoop 1. Handleiding leerkracht*, Mechelen, Plantyn, 2015, p. 100, p. 181-195.
- D. POLLEFEYT, et. al., *Caleidoscoop 1. Werkboek leerling*, Mechelen, Plantyn, 2015, p. 126-136.
- DE BIJBEL IN DUIZEND SECONDEN, *Geografie*, <http://www.Bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Geografie&highlight=geografie> (toegang 29.01.2020).
- DE BIJBEL IN DUIZEND SECONDEN, *Jeruzalem: Tempel*, <http://www.bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=JERUZALEM%3A+TEMPEL> (toegang 18.02.2020).
- DE BIJBEL IN DUIZEND SECONDEN, *Marcus 7, 24-30. Jezus en een Syro-Fenicische vrouw*, <http://www.Bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Marcus+7%2C+24-30> (toegang 29.01.2020).
- F. VAN SEGBROECK, *Het Nieuwe Testament leren lezen. Achtergronden, Methoden, Hulpmiddelen*, Leuven, VBS, Acco, 2009, p. 5, p. 48, p. 77, p. 80.
- H. AUSLOOS & B. LEMMELIJN, *De Bijbel: een (g)oude(n) gids. Bijbelse antwoorden op menselijke vragen*, Leuven, Acco, 2017, p. 25.
- H. AUSLOOS, *Geweld, God, Bijbel, Averbode*, Uitgeverij Averbode, 2019, p. 97.
- J. DE SCHEPPER, *Wat christenen geloven*, Tielt/Wommelgem, Uitgeverij Lannoo NV/Uitgeverij Van In, 2006, p. 35, p. 91, p. 167-169.
- K. JANSSEN (ed.), *Deus@school 1e graad. Wie is Jezus?*, Averbode, Uitgeverij Averbode, 2009.
- KIJKMAGAZINE, *De Jezusrevolutie. Hoe het christendom begon*, <https://www.kijkmagazine.nl/mens/evolutie-jezus-christendom-begon/> (toegang 29.01.2020).
- KBS, *Willibrordvertaling 1975. Marcus 7, 24-30*.
- M. VERHOEVEN, *De Tijden der Heidenen*, in *Amen Magazine* 78 (2008), p. 14.
- M.A. GETTY-SULLIVAN, *Women in the New Testament*, Collegeville, Liturgical Press, 2001, p. 84-90.
- NBV NIEUWE BIJBELVERTALING, *Marc. 7:24-30*, <https://www.nbv.nl/vertaalaantekeningen/?cid=art.Mark.7.thema> (toegang 31.01.2020).
- P. ALONSO, *The Woman Who Changed Jesus. Crossing Boundaries in Mk 7, 24-30*, Leuven, Peeters, 2011, p. 339-343.

R. DEBERDT, *CS-fono*, in *Catechetische Service* 33(3) (2006), 30-32.

R.E. DEMARIS & D. NEUFELD (ed.), *Understanding the social world of the New Testament*, Londen, Routledge, 2010, p. 45-55.

R. THIJSEN, *De leraar uit Galilea*, in *Het Teken* 8 (1997), p. 228.

THOMAS, *Jezusbeelden (Bijbelse achtergrond)*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/abel-jezusbeelden/> (toegang 13.02.2020).

THOMAS, *Ontmoetingsverhalen (Theologische achtergrond)*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/ontmoetingsverhalen/> (toegang 31.01.2020).

TOBIAS, *Toelichting bij het Bijbelverhaal. De ontmoeting van Jezus met de Syrofenicische vrouw, Marcus 7, 24-30*, <https://www.kuleuven.be/thomas/cms2/uploads/file/De%20ontmoeting%20van%20Jezus%20met%20de%20Syrofenicische%20vrouw%20-%20exegetische%20toelichting.pdf> (toegang 31.01.2020).

WIKIPEDIA, *Het Midden-Oosten*, <https://nl.wikipedia.org/wiki/Midden-Oosten> (toegang 20.02.2020).

2

DE ONTMOETING MET SACRALE/
HEILIGE TEKSTEN:
GEWELDDADIGE TEKSTEN

MODULE TWEE

GEWELDDADIGE TEKSTEN

2.1 HET OFFER VAN ISAAK: BEELDFRAGMENT

Figuur 2.1
Het beeldfragment

Michael, Pieter-Jan, Sarah en Ahmed zijn samen aan het skaten. Op een gegeven moment schuift Michael uit en botst hij tegen Pieter-Jan. Door deze botsing breekt het wiel van Pieter-Jan zijn skateboard af. Vervolgens komt het tot een conflict tussen Michael en Pieter-Jan. Pieter-Jan denkt dat Michael zijn skateboard met opzet heeft gebroken. Pieter-Jan beschuldigt Michael ervan altijd gewelddadig te handelen omdat hij katholiek is, en hij verwijst naar een verhaal uit de Bijbel waarin een vader zijn eigen zoon moet vermoorden. De vrienden gaan op zoek naar het verhaal, genaamd 'het offer van Isaak', en ontdekken de ware betekenis ervan.

2.2 HET OFFER VAN ISAAK: INTERPRETATIE

2.2.1 DE TEKST: VERKENNING

God zei: *“Abraham! Offer je zoon Isaak voor Mij op de berg Moria.”*

Abraham stond op, zadelde zijn ezel en hakte hout voor het offer.

Met twee knechten en zijn zoon ging hij op weg. Op de derde dag beval hij zijn knechten bij de ezel te blijven. Hij legde het hout op de rug van Isaak en trok alleen met de jongen verder. Abraham droeg het vuur en het mes.

“Waar is het offer?” Vroeg Isaak. Abraham zei: *“Daar zal God voor zorgen, mijn jongen.”*

Toen ze op de offerplaats waren gekomen, bouwde Abraham een altaar. Hij stapelde het hout, bond zijn zoon vast en legde hem op het altaar.

Maar terwijl hij zijn arm met het mes hief, riep een stem uit de hemel: *“Abraham! Raak de jongen niet aan! Nu weet ik dat je ontzag voor God hebt. Je had Mij zelfs je zoon willen geven.”* Abraham keek op en zag een ram, die verstrikt zat in de struiken.

Hij offerde de ram in plaats van zijn zoon.

Daarop keerde Abraham naar zijn knechten terug; samen gingen zij naar Berseba. En Abraham bleef in Berseba wonen.

Bron: S. DE BRUYN, B. LEMMELIJN & S. VANDEN HEEDE, *Bijbel. Verhalen uit het Oude Testament*, Tielt, Lannoo, 2017.

Voor een langere versie van dit Bijbelverhaal, zie: KBS, *Willibrordvertaling 1975. Genesis 22, 1-19.*

OPDRACHT. Lees het verhaal van 'het offer van Isaak' (Genesis 22, 1-19) en beantwoord de onderstaande vragen.

Duid in de tekst verzen aan...

- die je tegen de borst stoten;

- die je verrassen;

- die je niet begrijpt.

Figuur 2.2
Caravaggio – 'Het offeren van Izak' (1603)
Beeld: Wikimedia
Commmons: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sacrifice_of_Isaac-Caravaggio_\(Uffizi\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sacrifice_of_Isaac-Caravaggio_(Uffizi).jpg)

Wat gebeurt er in het verhaal? Welke bedoeling heeft God volgens jou wanneer Hij aan Abraham vraagt om zijn zoon Isaak te offeren? Wat denk je hiervan?

2.2.2 HOE EEN BIJBELVERHAAL LEZEN?

💡 Het offer van Isaak is geen alledaags verhaal uit de Bijbel. Dit dramatische verhaal gaat namelijk over een verbazingwekkende opdracht van God. We vinden dit verhaal terug in het Bijbelboek Genesis, het eerste boek van het Oude Testament

💡 In het verhaal lezen we dat God aan Abraham vraagt om zijn enige zoon, Isaak, te offeren. Verlangt God echt dat christenen mensen offeren? Als je het verhaal letterlijk leest, dan lijkt het inderdaad zo dat God zulke gruwelijke dingen vraagt aan mensen. Toch is dit niet de boodschap van het verhaal. Je moet namelijk altijd kijken naar de **symbolische betekenis van ieder Bijbelverhaal**. Dit wil zeggen dat je verder moet kijken en denken dan de woorden die letterlijk zijn neergeschreven. Je moet in Bijbelteksten bovendien niet zoeken naar feiten, maar vooral kijken naar de beelden en de symbolen die gebruikt worden om een visie op God, de wereld, de mens en gebeurtenissen uit te drukken.

💡 Bijbelteksten zijn zeer oude teksten die lang geleden geschreven zijn in een heel andere cultuur. De wereld waarin je leeft, beïnvloedt altijd jouw denken en doen. Het offer van Isaak is een verhaal uit Genesis. Dit is het eerste boek van het Oude Testament. Het Oude Testament is meer dan 2000 jaar oud. Toen was de wereld heel anders dan die waarin wij vandaag leven. Dit is belangrijk om bij stil te staan wanneer we dit Bijbelverhaal vandaag lezen.

Wat denk jij dat er anders was aan de wereld van Abraham en Isaak?

Figuur 2.3
Het beeldfragment

De cultuur waarbinnen de verhalen uit het Oude Testament tot stand kwamen, is deze van het Midden-Oosten. In die tijd was het leven sterk geconcentreerd op het platteland, lokale steden en kleine dorpjes. De mensen leefden toen vooral van landbouw en visvangst, handwerk en handel. Elektriciteit en internet bestonden niet. Maar ook het christendom bestond nog niet. In het algemeen werd het religieuze leven in het Midden-Oosten gekenmerkt door polytheïsme. De term 'polytheïst' verwijst naar iemand die niet in één god gelooft, maar in meerdere goden. De term 'polytheïsme' verwijst dus naar een religie met meerdere goden. **Al deze elementen hebben de verhalen uit de Bijbel beïnvloed.**

2.2.3 VRAAGT GOD ECHT MENSENOFFERS VAN ZIJN GELOVIGEN?

Terug naar ons verhaal. In Genesis 22, 1-19 lezen we dat God aan Abraham vraagt om zijn zoon, Isaak, te offeren. In de tijd van Abraham, zo'n 2000 jaar geleden, was een offer brengen aan (een) God heel gewoon. De mensen deden dit om de goden gunstig te stellen en om hen te eren. Abraham doet wat God hem vraagt. Hij gaat met Isaak op pad. Boven op de berg Moria staat Abraham op het punt om zijn zoon te offeren aan God.

Kunnen we dit Bijbelverhaal gebruiken om religieus geweld goed te keuren? Kies één van onderstaande antwoorden en leg uit.

- Ja, God verlangt echt van Abraham dat hij zijn zoon offert, en dus vermoordt.**
- Ja, maar alleen als God dit aan ons vraagt.**
- Neen, want dit verhaal komt eigenlijk niet uit de Bijbel.**
- Neen, dit verhaal bekritiseert geweld in de naam van God, want op het einde van het verhaal wordt Isaak niet geofferd, maar een dier.**

Waarom koos je voor dit antwoord?

Stelling: "Het offer van Isaak is een gruwelijk verhaal uit de Bijbel dat mensen- en kinderoffers goedkeurt." Ben je het eens met deze stelling? Waarom wel/niet?

Figure 2.4
Het offeren van Isaak
street art Brussel, België
Beeld: Sparrow
via Wikimedia Commons,
Dit bestand is
gelicenseerd onder
de Creative Commons
[Naamsvermelding-
GelijkDelen 4.0
Internationaal](#) licentie.
Geen wijzigingen in het
werk zijn aangebracht.
[https://commons.
wikimedia.org/wiki/
File:The_sacrifice_
of_Isaac_street_art_
Brussels_02.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_sacrifice_of_Isaac_street_art_Brussels_02.jpg)

Het verhaal van Abraham en Isaak (Gen 22, 1-19) is niet zomaar een gruwelijk verhaal uit de Bijbel dat kinderoffers goedkeurt! Op het laatste moment houdt God Abraham immers tegen en Hij zorgt zelfs voor een offerdier (een ram). Dit is een belangrijk punt in het verhaal dat aantoont dat God zich verzet tegen mens- en kinderoffers. God wil geen offers, want Hij wil niet dat mensen een prijs betalen om zich van Zijn gunsten te kunnen verzekeren. Het verhaal bekritiseert offers aan God. **Eigenlijk wordt in dit verhaal gezegd dat geweld niet kan, en zeker niet om God gunstig te stellen.**

2.2.4 EEN ALMACHTIG VADERSCHAP?

De boodschap van Genesis 22 gaat verder dan alleen het verbod op mensenoffers. Het gaat ook om een beproeving van Abraham. Een beproeving die niet inhoudt dat hij Isaak daadwerkelijk moet offeren, maar wel dat **hij zijn zoon moet leren loslaten**. God vraagt uiteindelijk aan Abraham om een ram te offeren in de plaats van Isaak. Dit dier stond in de oudheid symbool voor mannelijkheid, leiderschap en geweld. Het verhaal wil zo duidelijk maken dat Abraham de macht over zijn zoon opoffert in plaats van zijn zoon zelf.

Dit wordt ook duidelijk aan het einde van het verhaal. Abraham gaat alleen verder, zonder Isaak. Dit verhaal keurt dus niet alleen mensenoffers af, maar zegt ook dat kinderen niet zomaar het bezit zijn van hun ouders. Als ouder kan je niet zomaar alles beslissen wat er met je kind gebeurt. De ram die uiteindelijk wordt geofferd staat, zoals reeds gezegd, symbool voor mannelijkheid en macht. Door deze ram te offeren, toont Abraham dat hij als vader niet volledig kan en wil heersen over zijn kind. Door Isaak los te laten, leert Abraham ook zijn eigen toekomst loslaten. God zorgt ervoor dat de liefde van Abraham voor zijn zoon uiteindelijk overwint. Daardoor krijgt de zoon de ruimte om te leven.

Het verhaal van Abraham heeft een dubbele symbolische betekenis, maar welke? Duid het juiste antwoord aan.

- Het verhaal toont dat God de meest oprechte gelovigen telkens zal belonen. Hij redt daarom Abraham zijn zoon, Isaak, en zorgt ervoor dat Isaak zijn vader steeds zal blijven respecteren.**
- Het verhaal toont ons dat God Zich verzet tegen mensenoffers en maakt duidelijk dat een vader steeds zijn zoon moet blijven beschermen.**
- Dit verhaal verzet zich tegen mensenoffers. God wil helemaal geen mensenoffers en wil Abraham duidelijk maken dat een vader niet zomaar de volledige macht heeft over zijn kind(eren).**
- Het verhaal toont een God Die Zijn trouwe gelovigen beloont en beschermt. Daarnaast wil dit verhaal ook duidelijk maken dat ouders steeds de laatste beslissing kunnen nemen over het lot van hun kinderen.**

2.3 ZELF EEN ISAAKOFFER BRENGEN?

Wat is een Isaakoffer? Bij een symbolische lezing van het Bijbelverhaal over het offer van Isaak kunnen we onszelf afvragen of wij vandaag al dan niet soms een **'Isaakoffer'** brengen. Opofferingen horen bij het leven. Ze leren ons stilstaan bij en nadenken over het leven en onszelf. Dit wordt ook wel **'een Isaakoffer brengen'** genoemd. Bij gelovigen kan zo'n Isaakoffer ertoe leiden dat zij het eigen mensbeeld, maar ook het godsbeeld in vraag stellen.

Heb jij al ooit eens een 'Isaakoffer' moeten brengen? Leg uit.

Figuur 2.5
Het beeldfragment

Kan jij je voorstellen dat ook vandaag mensen hun leven, of dat van anderen, opofferen voor hun idealen, zoals een god? Wat zou jij tegen deze mensen willen zeggen of aan hen willen vragen?

2.4 WOORDENLIJST

Genesis

Genesis is het eerste boek uit het Oude Testament. 'Genesis' is Hebreeuws voor 'in het begin'. Dit Bijbelboek verhaalt over de schepping, de zondeval, en de geschiedenis van Israël. Ook het offer van Isaak (Genesis 22, 1-19) kunnen we terugvinden in dit Bijbelboek. Genesis bevat neergeschreven geloofsverhalen en heeft niet als doel om een feitelijke of historische weergave te schetsen van het ontstaan van de wereld.

Isaakoffer

Bij een symbolische lezing van het Bijbelverhaal over het offer van Isaak kunnen we onszelf afvragen of wij vandaag al dan niet soms een 'Isaakoffer' brengen. Opofferingen horen bij het leven. Ze leren ons stilstaan bij onszelf. Dit wordt ook wel 'een Isaakoffer brengen' genoemd. Bij gelovigen kan zo'n Isaakoffer ertoe leiden dat zij het eigen mensbeeld, maar ook het godsbeeld in vraag stellen.

Midden-Oosten

Het Midden-Oosten is het gebied waar de Bijbel is ontstaan. De verhalen uit het Oude en het Nieuwe Testament spelen zich af in het Midden-Oosten. Alle Bijbelverhalen zijn sterk beïnvloed door de cultuur en het maatschappelijke leven van het Midden-Oosten. Jezus leefde hier ook.

Het christendom kent zijn oorsprong in het Midden-Oosten. Het Midden-Oosten heeft ook een belangrijke rol gespeeld in andere ontwikkelingen van de Europese cultuur. Niet alleen de Bijbel is er immers ontstaan, maar bijvoorbeeld ook ons alfabet, ontwikkelingen in de landbouw, enzovoort.

Met de term 'Midden-Oosten' bedoelt men vandaag de landen in Zuidwest-Azië en enkele delen van Noord-Afrika, zoals bijvoorbeeld Iran, Irak, Syrië, Egypte, enzovoort.

Polytheïsme

Met de term 'Polytheïst' verwijst men naar iemand die niet gelooft in één, maar in meerdere goden. De term 'polytheïsme' verwijst dus naar een godsdienst met meerdere goden.

De Grieken en de Romeinen van de oudheid waren bijvoorbeeld polytheïsten want zij geloofden in verschillende goden.

2.5 TRANSCRIPT VAN HET BEELDFRAGMENT

1. SKATEPARK

Michael, Pieter-Jan, Lindsay, Sarah en Ahmed zijn samen aan het skaten. Plotseling glijdt Michael uit en botst hij tegen Pieter-Jan. Hierdoor breekt het skateboard van Pieter-Jan. Pieter-Jan wordt boos, hij denkt dat Michael dit met opzet heeft gedaan.

Pieter-Jan: Wat heb je gedaan? Je hebt mijn nieuw skateboard geruïneerd!

Michael: Het spijt me! Dat was niet de bedoeling.

Pieter-Jan: Ja, dat zal wel. Alsof je zo'n heilige bent.

Michael: Het spijt me echt, ik viel, het was echt niet de bedoeling om je skateboard stuk te maken.

Pieter-Jan: Het zal wel. Alsof een katholiek als jij niet expres gewelddadig zou reageren? Je was gewoon jaloers op mijn skateboard.

Lindsay: Kalm aan, jongens. Misschien kunnen we je skateboard nog repareren?

Michael: Ik ben helemaal niet jaloers op jouw skateboard! En als een katholiek gelovige zou ik helemaal geen geweld gebruiken.

Pieter-Jan: Het zal wel. De Bijbel staat vol met gewelddadige verhalen. Zoals dat één verhaal, waarin een vader zijn eigen zoon vermoordt, ook opzettelijk!

Michael: Wat? Dat is niet waar?

Ahmed: Rustig, jongens. Pieter-Jan, Michael heeft dit niet expres gedaan. En over welk verhaal heb je het nu opeens?

Sarah mengt zich in het gesprek.

Sarah: Ik weet over welk verhaal je het hebt, het verhaal van Abraham en Isaak! Wacht, laat me mijn nieuwe app gebruiken, zodat we het kunnen controleren!

Sarah neemt haar tablet en iedereen kijkt mee naar de tablet. Ze opent een app 'the vault of knowledge'. Sarah plaatst haar vinger op het scherm en krijgt toegang tot de app.

App: Toegang tot onbeperkte kennis verleend... Stel uw vraag... Stel uw vraag...

Sarah: Kan je ons meer vertellen over het verhaal van Isaak?

Sarah klikt op het uitroepteken en de app vertelt het verhaal van Abraham en Isaak terwijl het enkele illustraties toont.

[BIJBELVERHAAL, deel 1]

In dit verhaal wordt het verhaal van Abraham en Isaak gepresenteerd (voice-over van de app).

Genesis 22:2-9

God zei: "Abraham! Offer je zoon Isaak voor Mij op de berg Moria."

Abraham stond op, zadelde zijn ezel en hakte hout voor het offer.

Met twee knechten en zijn zoon ging hij op weg. Op de derde dag beval hij zijn knechten bij de ezel te blijven. Hij legde het hout op de rug van Isaak en trok alleen met de jongen verder. Abraham droeg het vuur en het mes.

"Waar is het offer?" Vroeg Isaak. Abraham zei: "Daar zal God voor zorgen, mijn jongen."

Toen ze op de offerplaats waren gekomen, bouwde Abraham een altaar. Hij stapelde het hout, bond zijn zoon vast en legde hem op het altaar.

Het beeldfragment toont de leerlingen hun gelaatsuitdrukkingen. Ze zien er geschokt en in de war uit.

Michael: Huh?! Wacht eens even... Dus, Abraham moet van God zijn enige zoon offeren?

Pieter-Jan: Dat is echt gestoord. Wat voor een God verlangt zo'n vreselijke dingen van Zijn gelovigen? Wat voor een God is dat? Een God die opzettelijk kwaad wil doen? Bovendien lijkt Abraham niet eens te twijfelen aan Gods bevel. Zal hij gewoon doen wat God hem vraagt?

Michael: Kunnen we echt zo'n verschrikkelijk verhaal in de bijbel lezen?!

Sarah: Laten we teruggaan naar het verhaal.

[BIJBELVERHAAL, deel 2]

Genesis 22, 10-19

Maar terwijl hij zijn arm met het mes hief, riep een stem uit de hemel: "Abraham! Raak de jongen niet aan! Nu weet ik dat je ontzag voor God hebt. Je had Mij zelfs je zoon willen geven." Abraham keek op en zag een ram, die verstrikt zat in de struiken.

Hij offerde de ram in plaats van zijn zoon.

2. SKATEPARK

Sarah drukt op de vraagknop:

Het beeldfragment toont de leerlingen, ze zien er verward uit.

Michael: Wacht... Dus Abraham offert zijn zoon uiteindelijk niet?

Pieter-Jan: Maar waarom vraagt God eerst aan Abraham om Isaak te doden, om hem vervolgens te redden? Ik begrijp er helemaal niets van.

Michael: Wat is de betekenis van dit verhaal? Hoe kunnen we dit verhaal begrijpen?

Sarah: Wacht, er is een rubriek met veelgestelde vragen over dit verhaal: laten we die bekijken!

We zien hoe Sara op de FAQ-knop drukt. We zien verschillende vragen verschijnen:

Sarah: Kijk naar al deze vragen: (leest ze luidop voor): "Hoe is het mogelijk dat een verhaal als dit teruggevonden kan worden in de Bijbel?"

Sarah: Laten we deze bekijken: "Is het verhaal van Abraham en Isaak nog relevant voor ons vandaag? Kunnen we er nog betekenis uit halen? Heeft dit verhaal nog een boodschap voor ons?"

Ahmed: Ja, ik dacht dat de Bijbel in het teken stond van liefde, net als Jezus.

Sarah 'swipet' naar links en een andere vraag verschijnt.

Sarah: (leest de tweede vraag luidop voor): "Hechten mensen echt belang aan dit verhaal?"

Lindsay: Ik denk dat de mensen die dat doen een beetje ziek zijn in hun hoofd, niet?

Sarah: (leest de derde vraag luidop voor): "Heeft God het recht om zulke dingen te eisen? Om mensen zo op de proef te stellen?"

Pieter-Jan: Wat voor een God vraagt aan een vader om zijn eigen zoon te offeren?

Sarah: Inderdaad, maar wat voor soort vader is bereid om zijn zoon op te offeren en te doden zonder enige vorm van protest of aarzeling? Ik bedoel, sinds wanneer is het normaal om mensenlevens op te offeren?

Lindsay: Voor mij is dit het bewijs dat religie irrationeel en gevaarlijk is, vinden jullie niet?

Sarah: Laten we deze vraag bekijken: "Is het verhaal van Abraham en Isaak nog relevant voor ons vandaag? Kunnen we er nog betekenis uit halen? Heeft het verhaal nog een boodschap voor ons?"

App: Hoewel sommigen dit verhaal zouden kunnen gebruiken om geweld te plegen in de naam van God, wil de diepere betekenis van het verhaal eigenlijk dit net bekritisieren. Het verhaal bekritiseert geweld in Gods naam door Isaak te vervangen door een dier aan het eind van het verhaal, geweld is verkeerd en kan God zeker niet tevredenstellen.

Pieter-Jan: Amai... Religie kan soms echt verwarrend zijn...

Michael: Ja ik weet het... Daarom lijkt geweld in naam van eender welke god een beetje gek... Deze oude tekst kan op zoveel verschillende manieren geïnterpreteerd worden!

Pieter-Jan: Sorry dat ik jouw geloof gewelddadig noemde.

Michael: Maak je maar geen zorgen, we leren elke dag bij! En maak je ook geen zorgen om je skateboard, mijn papa krijgt dat in een mum van tijd gerepareerd!

2.6 BIBLIOGRAFIE

ART SALON HOLLAND, *Grote meesters kunstgeschiedenis: Caravaggio*, <https://www.artsalanholland.nl/grote-meesters-kunstgeschiedenis/caravaggio#slider-68609> (toegang 31.03.2020).

BIJBELSE KUNST, *Caravaggio 1573 – 1610. Het offeren van Izak (1603)*, <https://www.statenvertaling.net/kunst/grootImage/2.html> (toegang 19.12.2019).

CARAVAGGIO.NET, *The Sacrifice of Isaac*, <http://www.caravaggio.net/the-sacrifice-of-isaac/> (toegang 31.03.2020).

D. POLLEFEYT & A. DILLEN, *Verloren zonen of verloren vaders? Menselijk en goddelijk vaderschap tussen gerechtigheid en barmhartigheid*, in M. LAMBERIGTS & L. KENIS (ed.), *Mens van God. God van Mensen*, Antwerpen, Halewijn, 2005, p. 187-215.

DE BIJBEL IN DUIZEND SECONDEN, *Genesis 22, 1-18: Abraham en Isaak*, http://bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=2e+zondag+van+de+veertigdagentijd+B+-+eerste+lezing%2C+Paaswake+A+B+C+-+tweede+lezing#Genesis_22_1-18:_Abraham_en_Isaak (toegang 03.02.2020).

H. AUSLOOS & B. LEMMELIJN, *De bijbel: een (g)oude(n) gids. Bijbelse antwoorden op menselijke vragen*, Leuven, Acco, 2017, p. 25-26.

H. AUSLOOS, *Geweld, God, Bijbel*, Averbode, Uitgeverij Averbode, 2019, p. 81-87, p. 96.

H. AUSLOOS, *Oud maar niet verouderd. Een inleiding tot de studie van het Oude Testament*, Leuven, Acco, 2010, p. 25-29.

J. DE SCHEPPER, *Wat christenen geloven*, Tielt/Wommelgem, Uitgeverij Lannoo/Van In, 2006, p. 35-36, p. 136-137.

KATHOLIEKE DIALOOGSCHOOL, *Materiaal Vakspecifieke Impulsen. Twee Offers*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/dialogschool-visje-twee-offers/> (toegang 03.01.2020).

KBS, *Willibrordvertaling 1975. Genesis 22, 1-19*.

KNACK, *Opinie Ignace Demaerel. Het offer van Abraham, één van de meest controversiële Bijbelverhalen: twee tegenovergestelde lezingen*, https://www.knack.be/nieuws/het-offer-van-abraham-een-van-de-meest-controversiele-bijbelverhalen-twee-tegenovergestelde-lezingen/article-opinion-83020.html?cookie_check=1584960245 (toegang 25.03.2020).

KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN, *Wat betekenen oude beschavingen voor de Europese cultuur van vandaag?*, <https://www.knaw.nl/nl/thematisch/de-nederlandse-wetenschapsagenda/cultuur-en-identiteit-in-heden-en-verleden/wat-betekenen-oude-beschavingen-voor-de-europese> (toegang 06.04.2020).

M. GELMANN & T. HARTMAN, *Religie voor dummies*, Pearson, Addison-Weslye, 2003, p. 139.

MENS EN SAMENLEVING, *Bijbel: mensenoffers of kinderooffers in het Oude Testament*, <https://mens-en-samenleving.infonu.nl/religie/96984-bijbel-mensenoffers-of-kinderooffers-in-het-oude-testament.html> (toegang 16.12.2020).

P. DE RIJNCK, *De kunst van het kijken: bijbelverhalen en mythen in de schilderkunst van Giotto tot Goya*, Antwerpen, Uitgeverij Ludion, 2008, p. 7, p. 20.

P. KEVERS, *Het 'offer van Abraham' of de 'binding van Isaak'*. Genesis 22, in *Ezra Bijbels tijdschrift* 39 (2018) 80-93.

P. LENS, *De leeuw en het lam: spiritualiteit en psychotherapie*, Gent, Carmelitana, 2018.

S. DESTODT, *Wat is dat in godsnaam? Religieuze begrippen verklaard*, Antwerpen, Halewijn, 2004.

S. DE BRUYN, B. LEMMELIJN & S. VANDEN HEEDE, *Bijbel. Verhalen uit het Oude Testament*, Tielt, Lannoo, 2017.

THOMAS, *De man die het gras maait*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/de-man-die-het-gras-maait/> (toegang 23.12.2019).

THOMAS, *Godsontmoeting (Bijbelse achtergrond)*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/abel-godsontmoeting/> (toegang 25.03.2020).

THOMAS, *Recontextualisering (Bijbelse achtergrond)*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/abel-recontextualisering/> (toegang 25.03.2020).

TOTALLY HISTORY, *The Sacrifice of Isaac. Caravaggio*, <http://totallyhistory.com/sacrifice-of-isaac/> (toegang 31.03.2020).

WIKIPEDIA, *The Sacrifice of Isaac. Caravaggio*, [https://nl.qwe.wiki/wiki/Sacrifice_of_Isaac_\(Caravaggio\)](https://nl.qwe.wiki/wiki/Sacrifice_of_Isaac_(Caravaggio)) (toegang 05.05.2020).

WIKIPEDIA, *Het offer van Abraham (atelier van Rembrandt)*, [https://nl.wikipedia.org/wiki/Het_offer_van_Abraham_\(atelier_van_Rembrandt\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Het_offer_van_Abraham_(atelier_van_Rembrandt)) (toegang 05.05.2020).

3

DE ONTMOETING MET DE
LEEFOMGEVING: SOCIALE EN
ECOLOGISCHE VRAAGSTUKKEN

MODULE DRIE

SOCIALE EN ECOLOGISCHE VRAAGSTUKKEN

3.1 SOCIALE EN ECOLOGISCHE VRAAGSTUKKEN: BEELDFRAGMENT

Figuur 3.1
Het beeldfragment

We zien vier vrienden, Lindsay, Sarah, Ariella en Michael, een klaslokaal op school buitenwandelen. Plots krijgt Lindsay een bericht. Haar online bestelling, een nieuw kledje, is bij haar thuis aangekomen. Sarah en Michael reageren geïrriteerd: heeft ze echt zoveel kleren nodig? Draagt dit niet bij tot de negatieve gevolgen van klimaatverandering? Moeten we niet allemaal meer stilstaan bij ons koopgedrag en onze (over)consumptie? Ariella mengt zich in de discussie en verdedigt Lindsay: de klimaatverandering is niet de schuld van Lindsay. Ariella zegt dat het christendom de grote schuldige is van de huidige klimaatcrisis. Michael en Sarah zijn verward, hoe kan het christendom de schuldige van de klimaatcrisis zijn? En is dit echt de waarheid? Is het echt zo dat christenen hiervoor verantwoordelijk zijn? Zijn christelijke gelovigen vandaag dan niet geïnteresseerd in deze problematiek? Wanneer de vrienden op kampeertrip vertrekken, krijgen ze een antwoord op al hun vragen...

3.2 DE ZORG VOOR ONZE PLANEET: TIJD VOOR ACTIE?!

“De opwarming van de aarde zorgt voor extreme weersomstandigheden. Extreem warm en droog weer vergroot het aantal natuurbranden.”

“Het tempo waarop Antarctica zijn ijs kwijtraakt, is de laatste jaren heel hard gestegen.”

“In het Amazonegebied verdwijnt elk jaar een gebied ter grootte van ongeveer één miljoen voetbalvelden aan bos. Hierdoor wordt de klimaatverandering versneld.”

“Als we geen actie ondernemen tegen de klimaatverandering, zal één derde van alle plant- en diersoorten op aarde binnen een eeuw uitsterven.”

“De aarde is ziek en uitgeput.”

OPDRACHT. Lees de bovenstaande uitspraken over de aarde en beantwoord de volgende vragen:

Lig jij wakker van klimaatverandering? Waarom wel/niet? Wat baart je het meest zorgen?

Op welke manier probeer jij zorg te dragen voor de aarde?

Heb je enig idee op welke manier de Katholieke Kerk omgaat met de zorg voor onze planeet?

Figuur 3.2
Het beeldfragment

3.3 DE KATHOLIEKE KERK EN DE ZORG VOOR ONZE PLANEET

3.3.1 INLEIDING

Het gaat niet zo goed met de aarde, het milieu en het klimaat op dit ogenblik. De mens heeft de aarde vervuild en dit heeft geleid tot de huidige klimaatcrisis. De klimaatcrisis uit zich in het bijzonder in de opwarming van de aarde. Deze opwarming brengt verschillende ernstige gevolgen voor mens en natuur met zich mee, zoals bijvoorbeeld: gezondheidsproblemen, het uitsterven van diersoorten, waterschaarste, de achteruitgang van beschikbaar vruchtbaar land, natuurbranden, extreme weersomstandigheden, conflicten tussen bevolkingsgroepen, enzovoort.

Voor christenen is de zorg voor de aarde heel belangrijk. Christenen geloven immers dat God de aarde geschapen heeft. De aarde is **Gods schepping** en christenen willen zorg dragen voor heel Zijn schepping.

Om dit beter te begrijpen, gaan we het **scheppingsverhaal** lezen. Dit is een verhaal uit het boek **Genesis**, het eerste boek van het Oude Testament.

Figuur 3.3
Beeld: © Ben White |
Unsplash

**3.3.2 HET
BELANG VAN HET
SCHEPPINGSVERHAAL
(GENESIS 1)**

[26] God sprak: "Nu gaan Wij de mens maken, **als beeld van Ons, op Ons gelijkend**; hij zal heersen over de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, over de tamme dieren, over alle wilde beesten en over al het gedierte dat over de grond kruipt."

[27] **En God schiep de mens als zijn beeld; als het beeld van God schiep Hij hem**; man en vrouw schiep Hij hen.

[28] God zegende hen, en God sprak tot hen: "**Wees vruchtbaar en word talrijk; bevolk de aarde en onderwerp haar**; heers over de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, en over al het gedierte dat over de grond kruipt."

[29] En God sprak: "Hierbij geef Ik alle zaadvormende gewassen op de hele aardbodem aan u, en alle bomen met zaaddragende vruchten; zij zullen u tot voedsel dienen.

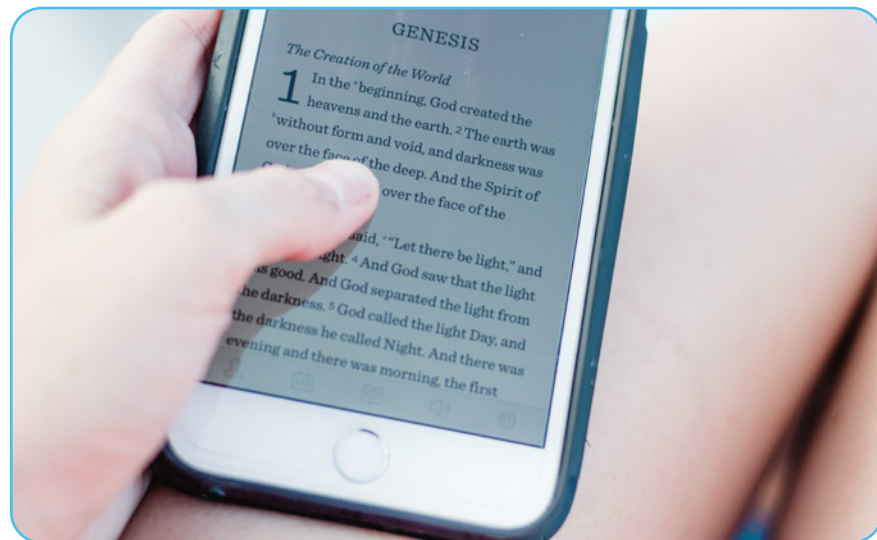
[30] Maar aan alle wilde beesten, aan alle vogels van de lucht en aan alles wat over de grond kruipt, aan al wat dierlijk leven heeft, geef Ik al het groene gewas als voedsel. Zo gebeurde het."

[31] God bezag alles wat Hij gemaakt had, en Hij zag dat het heel goed was. Het werd avond en het werd ochtend; dat was de zesde dag.

Bron: KBS, *Willibrordvertaling 1975. Genesis 1, 26-31.*

OPDRACHT. Lees het bovenstaande fragment uit Genesis 1 en duid in de tekst de verzen aan ...

- **die je tegen de borst stoten;**
- **die je verrassen;**
- **die je niet begrijpt.**

Figuur 3.4
Beeld: © Jenny Smith |
Unsplash

Het scheppingsverhaal is een heel oude tekst die lang geleden geschreven is in een heel andere cultuur dan de onze. Het eerste scheppingsverhaal kan teruggevonden worden in het boek **Genesis**. Dit is het eerste boek van het Oude Testament. Het **Oude Testament** is meer dan 2000 jaar oud. Hoewel Bijbelverhalen heel lang geleden geschreven zijn, kunnen ze nog **een belangrijke betekenis** voor ons hebben vandaag.

Als we nadenken over de relatie tussen mens en natuur, wat kunnen we vandaag dan nog leren uit het scheppingsverhaal? Dat leren we hieronder stap voor stap.

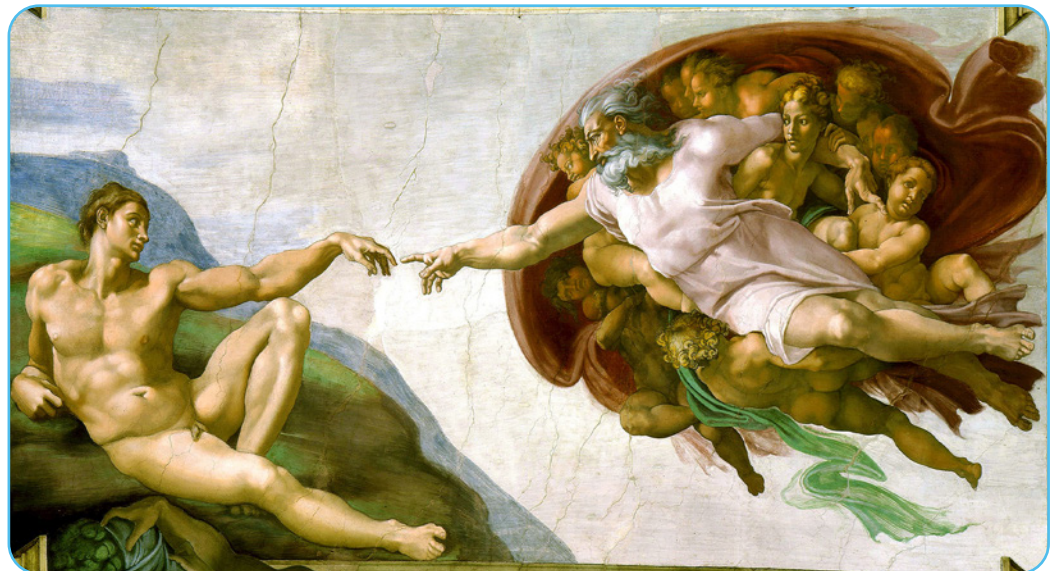
3.3.3 DE MENS IS 'GESCHAPEN NAAR HET BEELD VAN GOD'. WAT BETEKENT DIT?

[27] *En God schiep de mens als zijn beeld; als het beeld van God schiep Hij hem; man en vrouw schiep Hij hen.*

Bron: KBS, Willibrordvertaling 1975. Genesis 1, 27.

OPDRACHT. In het Bijbelfragment staat geschreven dat de mens geschapen is naar het beeld van God. Wat betekent dit?

- Geschapen zijn naar het beeld van God betekent dat de mens op God lijkt qua lichaamsbouw. Dit kan je bijvoorbeeld zien in het schilderij 'De schepping van Adam' van de kunstenaar Michelangelo (zie hieronder).
- Geschapen zijn naar het beeld van God betekent dat de mens moet zorgen voor de aarde zoals God dat zou doen.
- Geschapen zijn naar het beeld van God betekent dat de mens moet heersen over de aarde. De mens is dus de baas over de aarde en kan ermee doen wat hij wil. Dit staat letterlijk in het eerste scheppingsverhaal.

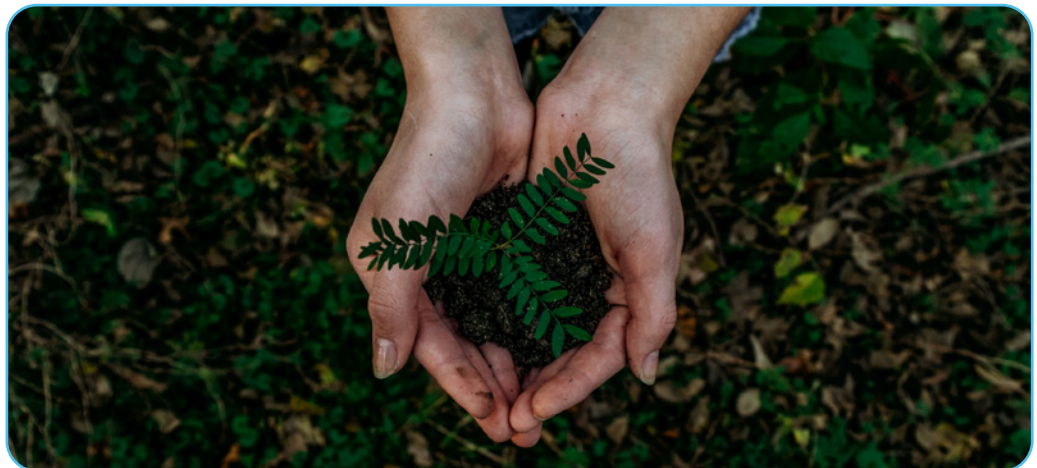
Figuur 3.5
Michelangelo – 'De
Schepping van Adam'
Beeld: Wikimedia
Commons: [https://
commons.wikimedia.
org/wiki/File:Creation_of
Adam.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Creation_of_Adam.jpg)

OPDRACHT. Lees de tekst over de betekenis van het scheppingsverhaal en vul aan.

zorg – verantwoordelijk – symbolische betekenis – heersen – letterlijk

Als je het Bijbelverhaal letterlijk leest, kan het inderdaad zo lijken dat de mens als baas mag _____ over de schepping en zo maar met de natuur en dieren kan doen wat hij wil. Toch is dit niet de boodschap van het verhaal. Je moet namelijk altijd kijken naar de _____ van ieder Bijbelverhaal. Dit wil zeggen dat je verder moet kijken en denken dan de woorden die _____ zijn neergeschreven. Je moet in Bijbelteksten bovendien niet zoeken naar feiten, maar vooral kijken naar de beelden en de symbolen die gebruikt worden om een visie op God, de wereld en de mens uit te drukken.

Het eerste scheppingsverhaal leert ons dat de mens geschapen is naar het beeld van God. Dit betekent dat de mens _____ moet dragen voor de schepping van God, de aarde, net zoals God dat zou doen. Het betekent dat de mens _____ is voor de natuur, de dieren en andere mensen. De schepping is een kostbaar geschenk van God waar de mens op zorgzame wijze mee dient om te springen.

Figuur 3.6
Beeld: © Noah Buscher
Unsplash

3.3.4 DE MENS ZAL 'HEERSEN'. WAT BETEKENT DIT?

OPDRACHT. Hieronder kan je het Bijbelverhaal nog eens terugvinden. Duid in het Bijbelverhaal de verzen aan die doen lijken dat de mens mag heersen over de schepping.

[26] God sprak: "Nu gaan Wij de mens maken, als beeld van Ons, op Ons gelijkend; hij zal heersen over de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, over de tamme dieren, over alle wilde beesten en over al het gedierte dat over de grond kruipt."

[27] En God schiep de mens als zijn beeld; als het beeld van God schiep Hij hem; man en vrouw schiep Hij hen.

[28] God zegende hen, en God sprak tot hen: "Wees vruchtbaar en word talrijk; bevolk de aarde en onderwerp haar; heers over de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, en over al het gedierte dat over de grond kruipt."

[29] En God sprak: "Hierbij geef Ik alle zaadvormende gewassen op de hele aardbodem aan u, en alle bomen met zaaddragende vruchten; zij zullen u tot voedsel dienen.

[30] Maar aan alle wilde beesten, aan alle vogels van de lucht en aan alles wat over de grond kruipt, aan al wat dierlijk leven heeft, geef Ik al het groene gewas als voedsel. Zo gebeurde het."

[31] God bezag alles wat Hij gemaakt had, en Hij zag dat het heel goed was. Het werd avond en het werd ochtend; dat was de zesde dag.

Bron: KBS, *Willibrordvertaling 1975. Genesis 1, 26-31.*

 In het Bijbelfragment lezen we dus ook dat de mens moet **'heersen'** over de schepping. Belangrijk! Dit betekent niet dat de mens zomaar de baas mag spelen over de schepping! Met het woord 'heersen' verwijst het verhaal naar de verantwoordelijkheid die de mens moet dragen tegenover al het leven op aarde. Het woord 'heersen' kunnen we dus beter begrijpen als **'dienen'**. De mens krijgt de opdracht van God om de aarde te 'dienen' door zorgzaam om te gaan met al het leven in de schepping: de natuur, dieren en andere mensen.

OPDRACHT. Vind jij dat de mens vandaag als een heerser misbruik maakt van de aarde, de natuur en de dieren? Waarom wel/niet? Is dit een gepaste houding?

OPDRACHT. “God zag dat het goed was” (Genesis 1, 31). Zou Hij dit vandaag nog denken? Waarom wel/niet? Wat zou jij in de bestaande wereld ‘herscheppe’?

Figuur 3.7
© Li-An Lim | Unsplash

3.4 EN WAT MET DE ZORG VOOR ANDEREN?

Het scheppingsverhaal wil ons niet alleen iets vertellen over hoe de mens moet omgaan met de natuur. De mens is, net zoals alle planten en dieren, onderdeel van de schepping. Het scheppingsverhaal gaat dus niet alleen over de zorg voor de natuur en de dieren, het gaat ook over **de zorg voor anderen**.

Wist je dat klimaatverandering een grote invloed heeft op menselijke relaties? Klimaatverandering kan leiden tot een tekort aan drinkbaar water, voedsel, gezondheidsproblemen, extreem weer (hitte, droogte, stortregens), enzovoort. Door de gevolgen van de klimaatopwarming wordt de leefomgeving van steeds meer mensen bedreigd. Dit kan leiden tot een bron van frustratie, discussie en conflict tussen mensen! **De zorg voor het klimaat, hangt dus ook samen met de zorg voor elkaar!**

“Veel moet veranderen, maar eerst en vooral moeten wij, mensen, veranderen.”

– Paus Franciscus, *Laudato Si'* (202)

OPDRACHT. Lees het bovenstaande citaat van paus Fransiscus. Ben je het eens of oneens met dit citaat? Waarom wel/niet?

OPDRACHT. Wat kan jij persoonlijk doen om (meer) zorg te dragen voor de schepping en voor anderen?

3.5 WOORDENLIJST

Antropocentrisme

Antropocentrisme is de neiging om de mens centraal te stellen en als enig referentiepunt te beschouwen van de wereld. De mens wordt in deze visie gezien als het hoogtepunt van de schepping en kan daardoor heersen over de aarde.

Genesis

Genesis is het eerste boek uit het Oude Testament. 'Genesis' is Hebreeuws voor 'in het begin'. Dit Bijbelboek verhaalt over de schepping, de zondeval en de geschiedenis van Israël. Het scheppingsverhaal kan teruggevonden worden in het boek Genesis.

Het scheppingsverhaal

Het scheppingsverhaal is een heel oude tekst die lang geleden geschreven is in een heel andere cultuur dan de onze. Het eerste scheppingsverhaal kan teruggevonden worden in het boek Genesis. Dit is het eerste boek van het Oude Testament. Het Oude Testament is meer dan 2000 jaar oud. Hoewel Bijbelverhalen heel lang geleden geschreven zijn, kunnen ze nog een belangrijke betekenis voor ons hebben.

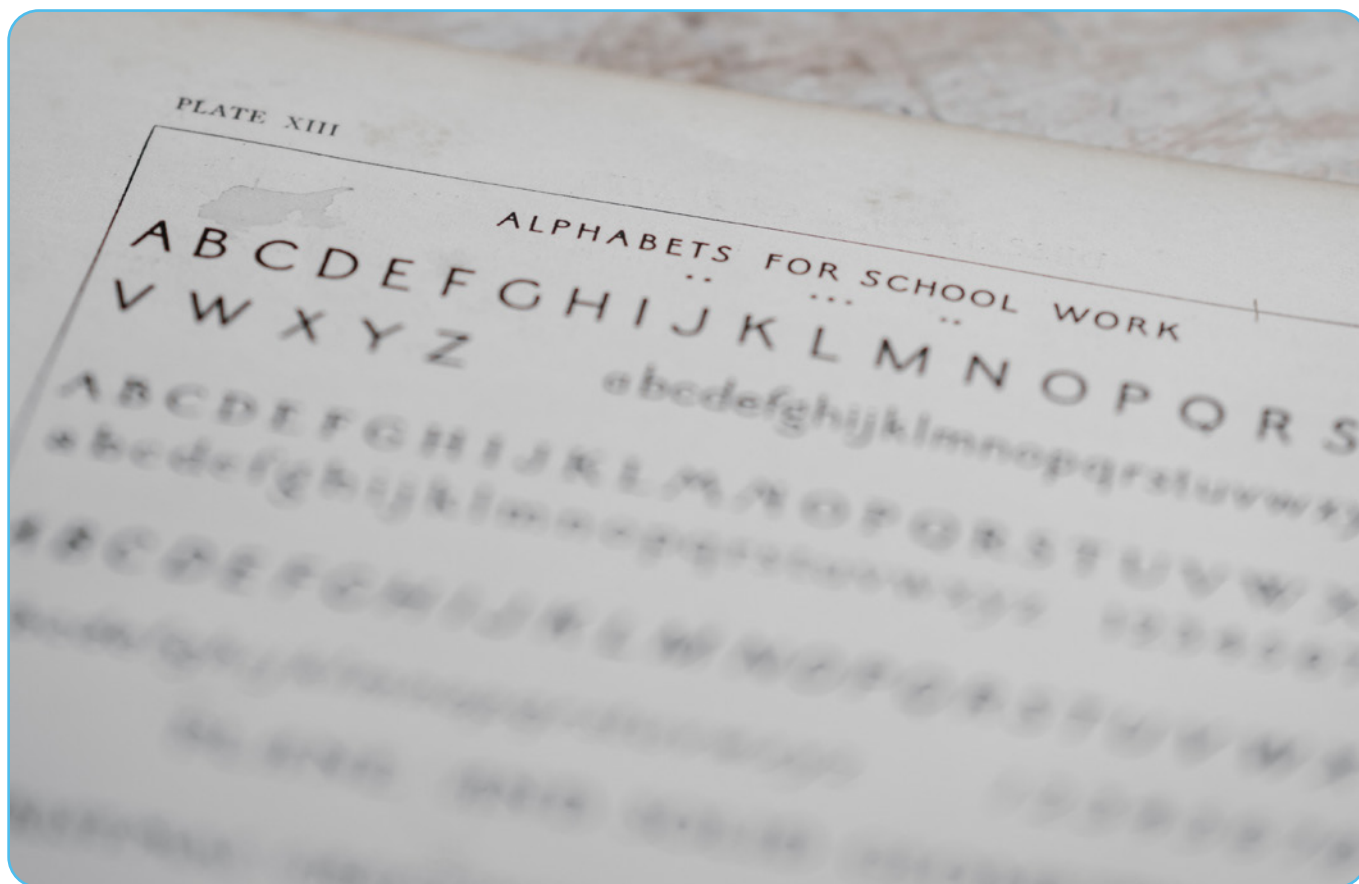

Foto: Annie Spratt | Unsplash

3.6 TRANSCRIPT VAN HET BEELDFRAGMENT

1. SCHOOL

We zien de achterkant van een klaslokaal; er speelt een film af over klimaatverandering, de bel gaat en de leerlingen verlaten het klaslokaal.

Leraar (terwijl de studenten vertrekken): Iedereen, vergeet niet op tijd te zijn voor onze kampeertrip! De bus vertrekt op tijd!

We zien vier vriendinnen (speelplaats/gang): Lindsay, Ariella, Sarah en Michael. Lindsay krijgt een sms: het pakje dat ze online bestelde is bij haar thuis afgeleverd.

Lindsay: Oh yes! Mijn nieuwe online bestelling is aangekomen! Ik hoop dat dit nieuw kledingje me goed zal staan!

Lindsay's vrienden kijken haar verbijsterd en geïrriteerd aan.

Sarah: Wow, Lindsay, heb je WEERAL nieuwe dingen online besteld? Heb je al die spullen echt nodig? We hebben net een film over klimaatverandering bekeken...

Lindsay: Oh, kom op! Wees niet zo'n spelbreker. Ik heb het echt nodig, weet je.

Michael (sarcastisch): Ja, je hebt echt hetzelfde kledingje in drie verschillende kleuren nodig.

Lindsay: Michael, jij moet je mond houden, weet je. Je moet blij zijn dat ik de mode politie niet op je afstuur. Ze zouden je in de gevangenis gooien voor al die rare kleren die je altijd draagt.

Sarah: Hoor je jezelf? Michael heeft helemaal gelijk. De aarde is ziek. Ze is uitgeput door onze consumptiemaatschappij. Meer en meer mensen, mensen zoals jij, hebben meer en meer behoeften! En veel conflicten in de wereld zijn een gevolg van een strijd om grondstoffen.

Ariella: Hé jongens, rustig aan. Je hebt gelijk, maar wees niet zo hard voor Lindsay. Klimaatverandering is niet alleen haar schuld. Wil je weten wie we echt de schuld moeten geven voor dit alles? Het is vooral de schuld van christenen! Christenen zoals jullie, Michael en Sarah. Christenen geloven dat ze over de aarde kunnen heersen, zoals in het boek Genesis van het Oude Testament staat.

Sarah: Wat? Dat is niet waar!

Ariella: Het is wel waar! Christenen geloven dat de mens als enige schepsel op aarde is gemaakt naar het beeld van God. Zij geloven dat God Zijn Schepping, de aarde, aan hen heeft gegeven. Omdat de mens het enige schepsel is dat gemaakt is naar het beeld van God, denken christenen dat ze de aarde bezitten! En door hun consumptiegedrag, moeten wij nu leven met gevolgen als conflicten tussen volkeren, naties en continenten.

Michael: Wat?

Michael en Sarah zien er verward uit. Ze weten niet hoe ze moeten reageren.

Lindsay (lachend): Dus, we zijn het eens dat ik mijn online bestellingen niet annuleer. Ik ben niet degene die schuld treft, haha!

Ariella: Weet je wat? We zouden meer moeten doen voor het milieu. Het zou ook veel conflicten in de wereld kunnen stoppen. Het is tijd voor actie!

2. ARIELLA'S THUIS (na school)

Vervolgens zien we Ariella naar huis gaan/thuis kijken naar een klimaatmars op TV. Hier zie je ook een citaat op een bord van de demonstranten: 'Climate change? Blame Christianity!' Ariella is geïnspireerd door dit protest op TV en ze bereidt zich voor om mee te doen aan een protest door borden en T-shirts te maken (slogan op het T-shirt: 'Climate Justice Now!').

3. VOLGENDE DAG: KAMPEERTIP

De volgende ochtend zien we de leerlingen vertrekken op kampeertip met school. Ariella draagt het T-shirt dat ze heeft gemaakt. De leerlingen stappen de bus op en komen vervolgens aan op een plek die lijkt op een bos/kampeertip. Ze zetten hun tenten op.

Lindsay (plagerig): Sarah, wat vind je van mijn nieuw kledingje? Staat het mij niet geweldig?

Sarah (een beetje gefrustreerd): Ja, ik hoop vooral dat je nieuwe jurk deze kampeertip zal overleven. Je weet toch dat we een lange wandeling gaan maken, hé?

We zien de leerlingen een wandeling maken in het bos. Plotseling komen ze aan bij een boomhut waar twee personen zitten die op Adam en Eva lijken. Ze heten de leerlingen welkom.

'Adam': Dag jonge vrienden! Welkom in onze Tuin van Eden, wat brengt jullie hier?

Michael: Hallo! Bedankt om ons te verwelkomen. We zijn op een kampeertip en blijven hier nog wat langer, we gaan vandaag wandelen.

Ariella: Hoi! Wonen jullie hier echt in het midden van de natuur?! Zo rustig en vredig!

'Eva': Dank je wel. We wonen hier echt graag. We zijn blij met alles wat de natuur ons geeft. We leven in perfecte harmonie met de natuur. En meer nog, we hebben respect voor de natuur om ons heen. We laten de bomen leven en groeien zonder ze aan te raken, zoals ons is opgedragen.

'Adam' (wijzend naar Ariella's T-shirt): En ik zie dat jij ook geïnteresseerd bent in het zorg dragen voor de aarde?

Ariella: Ja, dat ben ik zeker! Eigenlijk hadden we het er gisteren nog over, dat het klimaat meer aandacht verdient! En ook dat de schuldigen hun verantwoordelijkheid moeten nemen, zoals christenen bijvoorbeeld!

'Adam': Zou je me kunnen uitleggen wat je precies bedoelt?

Michael: Ja, we hadden het hier al over. Is het waar dat christenen verantwoordelijk zijn voor de vernietiging van de natuur en het klimaat? En de oorzaak zijn van een wereldwijd conflict over natuurlijke hulpbronnen?

Ariella: Ja, is dit waar? Want ik heb gelezen dat het boek Genesis in de Bijbel zegt dat de mens een speciale rol moet spelen op aarde, omdat mensen **geschapen zijn naar het beeld van God**. Hierdoor geloven christenen dat zij over de aarde kunnen heersen, en dit heeft geleid tot de huidige ecologische problemen!

Michael en Sarah zien er verward en triest uit.

Michael: Wat betekent dat? Geschapen zijn naar het beeld van God? En wat heeft dit te maken met de menselijke verantwoordelijkheid tegenover de aarde?

Sarah: Is de christelijke traditie echt de grote schuldige voor de huidige klimaatcrisis en alle bijhorende conflicten?

'Adam': Oké, laten we een einde maken aan al deze verwarring en laten we de feiten even op een rijtje zetten, zullen we?

De kinderen knikken instemmend.

'Adam': Eerst en vooral geloven christenen dat God de wereld heeft geschapen.

'Eva': Een belangrijk aspect van het christelijke geloof is dat alle mensen geschapen zijn naar het beeld van God. Dit kan inderdaad gelezen worden in Genesis, het eerste boek van het Oude Testament. Maar geschapen zijn naar het beeld van God wil niet zeggen dat christenen geloven dat mensen zomaar mogen heersen over de aarde en haar kunnen uitbuiten!

'Adam': Het tegenovergestelde is waar: geschapen zijn naar het beeld van God houdt een **grote verantwoordelijkheid** in. De aarde is niet zomaar het bezit van mensen, het is een geschenk van God.

Michael: Dus... We zijn allemaal verantwoordelijk om zorg te dragen voor de aarde?

'Adam': Dat klopt, Michael.

'Eva': Even voor alle duidelijkheid: de wereld is op geen enkele manier het bezit van de mens. Het is precies andersom, want in de christelijke traditie geloven we dat

alle mensen verantwoordelijk zijn om goed voor de aarde te zorgen, en voor elkaar!

4. BIJ LINDSY THUIS

We zien de vier vrienden in Lindsay's huis (woonkamer). Ze ruimen alle pakketten op, sommige spullen gaan naar hulporganisaties, sommige kleren gaan naar Lindsay's kast. Lindsay zelf is op haar smartphone haar volgende bestellingen aan het annuleren.

Ariella: oké, sorry voor alles wat ik heb gezegd. Ik begrijp wel dat we allemaal voor de aarde moeten zorgen, we mogen niet zomaar met de vinger wijzen naar één persoon of groep.

Michael: Maak je maar geen zorgen! Het is allemaal in orde! Het was een interessante en leuke kampeertrip!

Lindsay: Kijk, ik heb drie bestellingen geannuleerd. [Ze ziet een rood kleedje op haar smartphone.] Oh, maar ik heb dit rood kleedje echt nodig, dus ik ga het bestellen!

Sarah (laat drie verschillende rode kleedjes zien uit Lindsay's kleerkast): Weet je het zeker? Het lijkt me dat je al heel veel rode kleedjes in je kast hebt hangen (Sarah knipoogt naar Lindsay).

Lindsay: Hmm, jij wint! (Ze annuleert de bestelling van het rode kleedje). Maar hé, kijk! Deze broek is echt wel mooi!

Sarah, Michael en Ariella beginnen te lachen.

3.7 BIBLIOGRAFIE

- BELGISCH OBSERVATORIUM MAATSCHAPPELIJKE ONGELIJKHEID, *Het milieu als bron van ongelijkheid? Armoede en sociaal de-engagement in de stad*, <https://ongelijkheid.be/Het-milieu-als-bron-van?lang=fr> (toegang 22.10.2020).
- C. BENNETT, *Failure to act on climate change means an even bigger refugee crisis*, in *The Guardian*, 07.09.2015.
- C. BRABANT, *Een Post-Kritische Scheppingsspiritualiteit. Van een onkritische kijk naar een tweede naïviteit*, in J. HAERS & M. SERVAAS (ed.), *Wanneer de schepping kreunt in barensweeën. Hedendaagse reflecties over Schepping*, Antwerpen, Halewijn, 2008, p. 55-56.
- D. POLLEFEYT & J. HENDRICKX, *Letter en Geest. Christelijke ingrediënten voor actueel godsdienstonderwijs. Deel 3*, Brussel, Licap, Halewijn, 2020, p. 92, p. 130, p. 182, p. 186, p. 317-318.
- D. POLLEFEYT (ed.), *Caleidoscoop 1. Handleiding leerkracht*, Mechelen, Plantyn, 2016, p. 14-43.
- D. POLLEFEYT (ed.), *Caleidoscoop 2. Handboek leerling*, Mechelen, Plantyn, 2016, p. 7-32.
- D. POLLEFEYT (ed.), *Caleidoscoop 2. Werkboek leerling*, Mechelen, Plantyn, 2016, p. 1-26.
- D. POLLEFEYT, *Holocaust and nature*, Wien, LIT, 2013.
- D. POLLEFEYT, *The Bible in the Ecological Debate: Obstacle or Guide?*, in D. POLLEFEYT (ed.), *Holocaust and nature*, Wien, LIT, 2013, p. 115-125.
- E. ROOZE, *Schepping is bevrijding. Verrassende ecologie in de Bijbel*, Antwerpen, Halewijn, 2009.
- E. VAN WOLDE, *Verhalen over het begin. Genesis 1-11 en andere scheppingsverhalen*, Baarn, Uitgeverij Ten Have, 1995, p. 41-42.
- H. AUSLOOS & B. LEMMELIJN, *De bijbel: een (g)oude(n) gids. Bijbelse antwoorden op menselijke vragen*, Leuven, Acco, 2005, p. 99-114.
- H. DEBEL & P. KEVERS (ed.), *Terug naar waar het begon. Het boek Genesis herlezen*, Leuven, VBS, Acco, 2017.
- J. DE SCHEPPER, *Wat christenen geloven*, Tielt/Wommelgem, Uitverij Lannoo NV/Uitverij Van In, 2006, p. 82-83.
- J. DE TAVERNIER & M. VERVENNE (ed.), *De mens: hoeder of verrader van de schepping?*, Leuven, Acco, 1990, p. 31-32, p. 60-61.
- J. HAERS & M. SERVAAS (ed.), *Wanneer de schepping kreunt in barensweeën. Hedendaagse reflecties over Schepping*, Antwerpen, Halewijn, 2008.
- JUNIOR COLLEGE THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN, *Jaargang 2, Module 2: Is de wereld om zeep? Schepping, religie en crisis*, https://www.kuleuven.be/onderwijs/juniorcollege/geesteswetenschappen/copy_of_themas#crisis (toegang 26.10.2020).
- KATHOLIEKE DIALOOGSCHOOL, *Youth for Climate*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/youth-for-climate/> (toegang 05.10.2020).

KBS, *Willibrordvertaling 1975. Genesis 1, 26-29.*

KERKNET, *Dag van de aarde: herontdek de 16 mooiste citaten uit Laudato si'*, <https://www.kerknet.be/kerknet-redactie/artikel/dag-van-de-aarde-herontdek-de-16-mooiste-citaten-uit-laudato-si%E2%80%99> (toegang 05.10.2020)

M. VERVENNE, *Mens, kosmos en aarde. Een exegetische reflectie over Genesis 1-3*, in J. DE TARVERNIER & M. VERVENNE (ed.), *De mens. Verrader of hoeder van de schepping?*, Leuven, Acco, 1991, p. 27-62.

MILIEUDEFENSIE VOOR VERANDERAARS, *Hoe klimaatverandering bijdraagt aan de vluchtelingencrisis*, <https://milieudefensie.nl/actueel/hoe-klimaatverandering-bijdraagt-aan-de-vluchtelingencrisis> (toegang 22.10.2020).

R. BURGGRAEVE, *De bijbel geeft te denken. Schepping, milieu, lijden, roeping, Gods passie en de ander, vergeving, bevrijding van de ethiek, in gesprek met Levinas*, Leuven, Acco, 1991, p. 45-48.

R. BURGGRAEVE, *Eigen-wijze liefde. Fragmenten van Bijbels denken*, Leuven, Acco, 2000, p. 55-57.

THOMAS, *Aardewerk. Zorg voor de schepping*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/aardewerk/> (toegang 02.10.2020).

THOMAS, *Abel. Laudato Si'*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/abel-laudato-si/> (toegang 02.10.2020).

THOMAS, *Abel. Recontextualisering*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/abel-recontextualisering/> (toegang 02.10.2020).

THOMAS, *Abel. Schepping, verwondering, verbondenheid*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/abel-schepping-verwondering-verbondenheid/> (toegang 02.10.2020).

THOMAS, *Dossiers. Vredesweek 2009*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/vredesweek-2009/> (toegang 22.10.2020).

THOMAS, *In de Kijker. De tuin van heden, een kosmos van vervuiling of vervulling?*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/tuin-van-heden/> (toegang 02.10.2020).

THOMAS, *In de Kijker. Wanneer de Schepping kreunt in barensweeën*, <https://www.kuleuven.be/thomas/page/schepping/> (toegang 02.10.2020).

UITGEVERIJ AVERBODE, *Spirit@school 5e jaar. Tussen hemel en aarde*, Averbode, Uitgeverij Altiora Averbode, 2012.

VATICAN, *Encyclical letter Laudato Si' of the Holy Father Francis on our Care for our Common Home*, http://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html (toegang 18.09.2020).

VREDE.BE, *De link tussen klimaatverandering, conflict en vluchtelingen*, <https://www.vrede.be/nieuws/de-link-tussen-klimaatverandering-conflict-en-vluchtelingen> (toegang 22.10.2020).

WIKIPEDIA, *De schepping van Abraham*, https://nl.wikipedia.org/wiki/De_schepping_van_Adam (toegang 22.10.2020).

4

WANNEER DE ONTMOETING EEN
CONFLICT WORDT: RECHTVAARDIGE
OORLOG EN RECHTVAARDIGE VREDE

RECHTVAARDIGE OORLOG EN RECHTVAARDIGE VREDE

4.1 RECHTVAARDIGE OORLOG EN RECHTVAARDIGE VREDE: BEELDFRAGMENT

Figuur 4.1
Het beeldfragment

Het beeldfragment toont een groep vrienden die samen een videogame spelen. Hoewel iedereen in het spel is ondergedompeld, lijkt Pieter-Jan zich niet te vermaken. Hij heeft zelfs kritiek op het spel: is het niet te gewelddadig en zorgt het er niet voor dat geweld wordt genormaliseerd? Het komt tot een discussie. Pieter-Jan wordt verweten dat hij als christen te snel over anderen oordeelt, ondanks de gewelddadige geschiedenis van het christendom. Hij is verbaasd: zijn christenen dan geen pacifisten? Gedreven door nieuwsgierigheid, gaan de vrienden op zoek naar hoe de Katholieke Kerk en de christelijke traditie zich verhouden ten opzichte van geweld en oorlog. De vrienden ontdekken de theorie van de rechtvaardige oorlog en de betekenis ervan.

4.2 PACIFISME EN DE HEILIGE OORLOG

De theorie van de rechtvaardige oorlog is ontstaan door de discussie over het gebruik van geweld: wanneer mag een land geweld gebruiken? Wanneer mag een land ten oorlog trekken? Deze vragen zijn eeuwenoud en kennen een lange ontstaansgeschiedenis binnen de Katholieke Kerk.

Bij het spreken over oorlog en vrede kunnen verschillende posities ingenomen worden. Twee voorbeelden hiervan zijn: **'pacifisme'** en **'de heilige oorlog'**.

OPDRACHT. Verbind de juiste term met de juiste uitleg.

Pacifisme	Heilige oorlog
Het is een houding die vrede nastreeft en zich steeds verzet tegen oorlog en geweld. Er wordt altijd een houding van geweldloosheid aangenomen.	Oorlog die wordt gevoerd op basis van religieuze overtuigingen. Men voert oorlog door een goddelijke verplichting, of als verdediging van 'heilig' grondgebied.

Figuur 4.2

💡 **Pacifisme** is een houding die vrede nastreeft en zich steeds verzet tegen oorlog en geweld. Er wordt altijd een houding van geweldloosheid aangenomen. Geweld en oorlog zijn nooit goed!

💡 Volgens de **heilige oorlogstraditie** is het gebruik van geweld aanvaardbaar om bepaalde religieuze doelen te bereiken. Dit concept wordt vaak als tegenovergestelde geplaatst ten opzichte van het pacifisme.

OPDRACHT. Denk na over de visie van het pacifisme. Wat vind jij van deze houding? Waarom?

Figuur 4.3
Beeld: © Priscilla du Preez
Unsplash

4.3 DE THEORIE VAN DE RECHTVAARDIGE OORLOG

Het pacifisme en de theorie van de heilige oorlog zijn twee uitersten. We gaan nu kijken naar een mogelijke tussenpositie, waarbij het gebruik van geweld op basis van bepaalde voorwaarden wel toegestaan is: **'de theorie van de rechtvaardige oorlog'**.

💡 Wat betekent 'rechtvaardig'? En wat betekent 'onrechtvaardig'? Rechtvaardig betekent 'het juiste, eerlijk'. 'Rechtvaardig zijn' wil zeggen dat je eerlijk en betrouwbaar bent. Onrechtvaardig is net het omgekeerde: iets wat oneerlijk of onjuist is. Een voorbeeld hiervan is armoede: het is een onrechtvaardigheid dat bepaalde kinderen in de wereld honger moeten lijden, terwijl andere kinderen voldoende, of zelfs een overschot aan eten krijgen.

Figuur 4.4
Het Sint-Pietersplein in
Vaticaanstad
Beeld: © Alan Liu |
Unsplash

In de loop van de geschiedenis werd een traditie ontwikkeld en verder uitgewerkt naargelang context, tijd en plaats, over het gebruik van geweld en oorlog. Deze ontwikkeling kreeg de naam **'theorie van de rechtvaardige oorlog'**. Hierbij is het gebruik van geweld op basis van bepaalde voorwaarden wél toegestaan.

Het is belangrijk om te onthouden dat dé theorie van de rechtvaardige oorlog eigenlijk niet bestaat. Het is een traditie doorheen de tijd waarbij, naargelang de tijd en plaats, antwoorden werden gegeven over het gebruik van geweld en oorlog. Discussies over de voorwaarden van 'een rechtvaardige oorlog', zijn van alle tijden. Deze theorie kan dus ook veranderen doorheen de tijd, zelfs vandaag nog.

Hoe kunnen we deze theorie van de rechtvaardige oorlog begrijpen? Wil de theorie van de rechtvaardige oorlog zomaar het gebruik van geweld en oorlog toestaan? Zorgt deze theorie ervoor dat oorlog, militaire interventie en geweld 'normaal' worden?

De theorie van de rechtvaardige oorlog is een theorie die bepaalde voorwaarden omschrijft (afhankelijk van context, tijd en plaats) voor het aangaan van een gewapend conflict en het gebruik van geweld. Deze voorwaarden zijn bedoeld om oorlog en geweld zoveel mogelijk te vermijden.

De theorie van de rechtvaardige oorlog wil dus oorlog en geweld zoveel mogelijk voorkomen en indijken. Het geeft een overzicht van voorwaarden om in concrete omstandigheden na te gaan of het gebruik van geweld en oorlog wel te rechtvaardigen valt.

In het algemeen worden vandaag de volgende voorwaarden gesteld voor het starten van een gewapend conflict binnen **de theorie van de rechtvaardige oorlog**. Pas wanneer al deze zes voorwaarden aan bod komen in een bepaalde situatie, is oorlogsvoering 'gerechtvaardigd':

- 1. Rechtvaardige zaak:** oorlog mag alleen gevoerd worden om een rechtvaardige reden, en niet uit eigenbelang. Er moet een grondige rechtvaardige reden zijn om tot oorlog over te gaan. Oorlog moet gericht zijn op het herstellen van de vrede.
- 2. Eerlijke bedoeling:** de bedoeling achter de oorlog moet juist en eerlijk zijn. Het moet gericht zijn op een eerlijk en juist doel: namelijk het herstel van de vrede. Er mogen geen onrechtvaardige bijbedoelingen zijn, zoals bijvoorbeeld het redden van de eigen economie of het veroveren van een nieuw stuk land.
- 3. Volstrekt laatste middel:** geweld en oorlog moeten zoveel als mogelijk vermeden worden. Oorlog kan alleen een laatste redmiddel zijn. Men moet eerst alle andere geweldloze(re) middelen geprobeerd hebben om een conflict op te lossen.
- 4. Redelijke kans op slagen:** als men ten oorlog wil trekken, moet er een redelijke kans op slagen zijn om het doel te bereiken: vrede. Soldaten, maar ook burgers, mogen niet onnodig lijden en/of sterven.
- 5. Evenredigheid:** de mate van geweld mag niet groter zijn dan het kwaad dat bestreden moet worden. De gebruikte middelen moeten in verhouding staan tot het doel dat de oorlog nastreeft.
- 6. Bevoegd gezag:** oorlog mag alleen worden aangegaan en gevoerd door een wettige autoriteit. Een autoriteit is een erkende regering, het politiek gezag van een gemeenschap die instaat voor het welzijn van de bevolking.

OPDRACHT. Lees de zes voorwaarden van de theorie van de rechtvaardige oorlog en beantwoord de volgende vraag:

Denk jij dat deze voorwaarden voldoende zijn om oorlog te vermijden? Waarom wel/niet?

Figuur 4.5
Image: © Pixel2013 |
Pixabay

Wat denkt de Katholieke Kerk hierover?

 Wat denkt de Katholieke Kerk (vandaag) over de theorie van de rechtvaardige oorlog? Binnen de **Katholieke Kerk** heeft deze theorie zowel in het verleden, als vandaag nog steeds een grote invloed op het denken over oorlog en vrede.

Vanuit het perspectief van de **Katholieke Kerk** moeten oorlog, militaire interventies en geweld blijvende verontrustende gedachten zijn. Ook het tegengaan van allerlei vormen van onrecht en onderdrukking is een allereerste bezorgdheid. Christenen moeten niet enkel geweld en oorlog zoveel mogelijk voorkomen, ook moeten zij opkomen voor de rechten, vrijheden en het welzijn van slachtoffers van geweld.

Het gaat voor de Katholieke Kerk niet zozeer om een rechtvaardige oorlog, maar om een **rechtvaardige vrede!** Er moet ook gebouwd worden aan een **rechtvaardige samenleving** waar geweld en onderdrukking niet bestaan.

OPDRACHT. Hoe kan de theorie van de 'rechtvaardige oorlog' begrepen worden in de katholieke traditie?

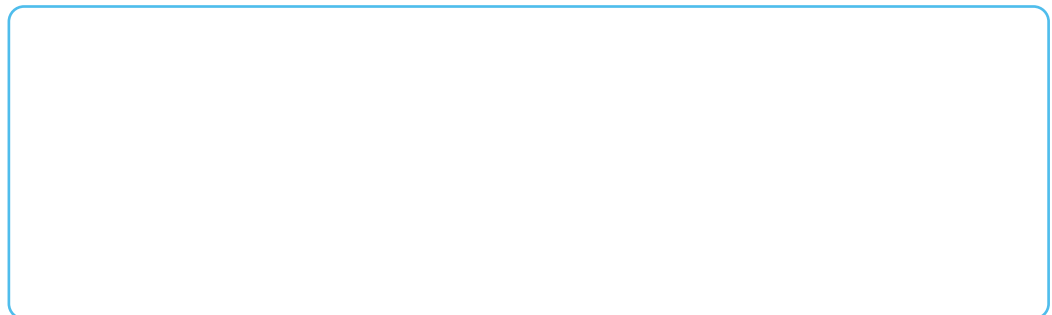
- Het is een theorie die elk gebruik van geweld veroordeelt.
- Het gebruik van geweld en het aangaan van oorlog om het katholieke geloof te verspreiden en te beschermen wordt door deze theorie gerechtvaardigd.
- Deze theorie is niet bedoeld om geweld zomaar goed te keuren. Het is een manier om eerst te zoeken naar vreedzame oplossingen in een conflict en om het gebruik van geweld en oorlog te vermijden.

Figuur 4.6
Beeld: © Sunguk Kim |
Unsplash

OPDRACHT. Lees de onderstaande stellingen en kies de stelling die jou het meeste aanspreekt. Ben je het eens of oneens met deze stelling? Waarom?

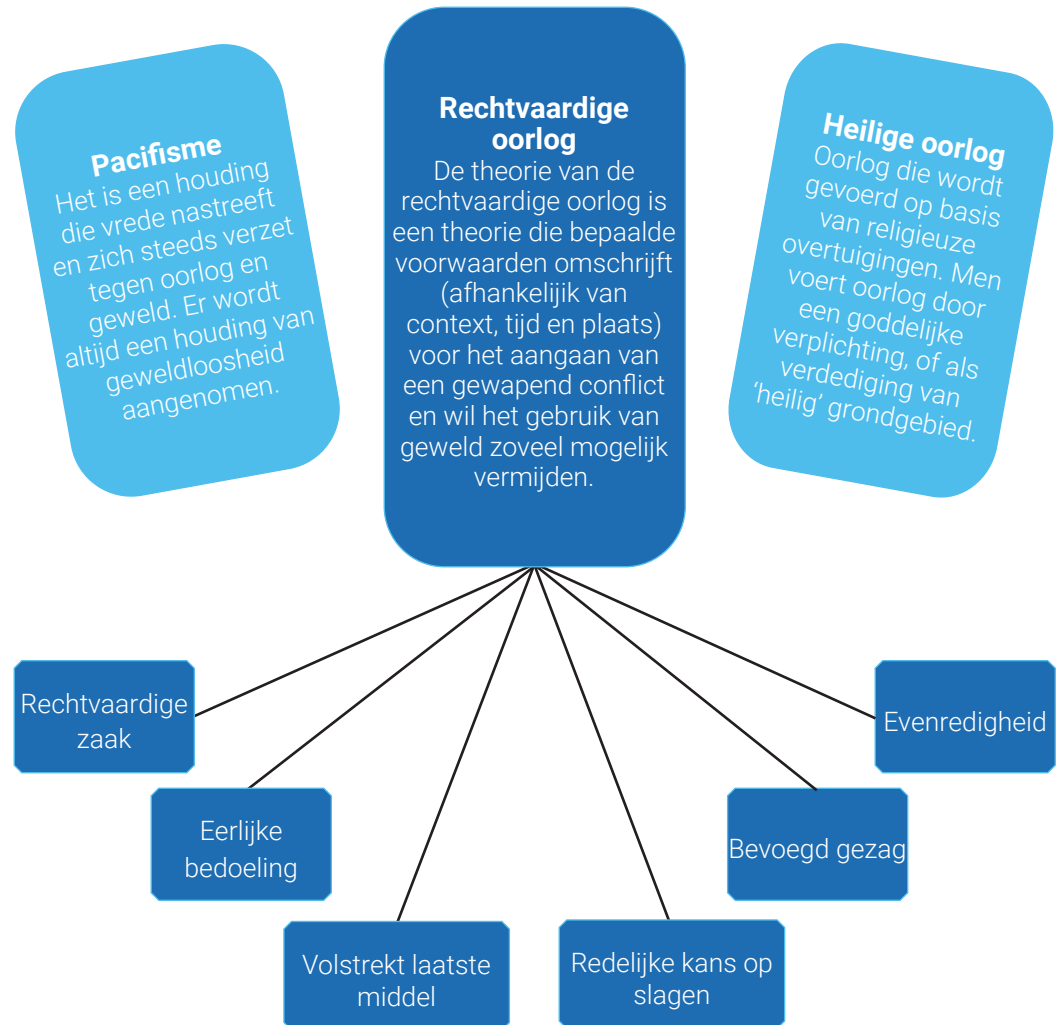
- *“Oorlog is nooit gerechtvaardigd.”*
- *“Vrede kan alleen bestaan als er ook oorlog bestaat.”*
- *“Doe in een oorlog nooit iets wat achteraf de verzoening onmogelijk zal maken.”*
- *“Een wereld zonder geweld is niet realistisch.”*
- *“Geweld begint of stopt bij jezelf.”*
- *“Zelfs in tijden van vrede, is het voor een land belangrijk om te investeren in wapens.”*
- *“Je eigen leven wagen voor onbekenden in een vreemd land is zinloos.”*
- *“De theorie van de rechtvaardige oorlog laat het gebruik van geweld zomaar toe.”*

Figuur 4.7
Beeld: © Free-Photos |
Pixabay

4.4 SAMENVATTING

In dit schema kan je een samenvatting terugvinden van de belangrijkste begrippen uit deze module.

4.5 WOORDENLIJST

Heilige oorlog

Binnen de theorie van de heilige oorlog wordt het gebruik van geweld voor bepaalde religieuze doeleinden aanvaard. Dit concept wordt vaak als tegenovergestelde geplaatst ten opzichte van het (radicaal) pacifisme.

Pacifisme

Pacifisme is een houding van geweldloosheid die alle vormen van geweld en oorlog afkeurt. Het belangrijkste doel in deze visie is de vrede, die uitsluitend bereikt kan worden met vreedzame middelen en een houding van geweldloosheid.

Rechtvaardige oorlog

De theorie van de rechtvaardige oorlog is een theorie die bepaalde voorwaarden omschrijft (afhankelijk van context, tijd en plaats) voor het aangaan van een gewapend conflict en het gebruik van geweld. Deze voorwaarden zijn bedoeld om oorlog en geweld zoveel mogelijk te vermijden.

Rechtvaardige vrede

Geweld moet niet alleen uitgesteld en vermeden worden. Er moet ook gebouwd worden aan een rechtvaardige samenleving waar geweld en onderdrukking afwezig zijn. Tijdens conflicten moet er bovendien niet alleen gedacht worden aan een oplossing van het conflict zelf, maar ook aan de gevolgen ervan, zodat een duurzame vrede mogelijk is. Dit is het concept van de rechtvaardige vrede.

Rechtvaardig/onrechtvaardig

Rechtvaardig(heid) betekent 'het juiste, eerlijk'. Rechtvaardig zijn wil zeggen dat je eerlijk en betrouwbaar bent. Onrechtvaardig(heid) is net het omgekeerde: iets wat oneerlijk of onjuist is. Een voorbeeld hiervan is armoede: het is een onrechtvaardigheid dat bepaalde kinderen in de wereld honger moeten lijden, terwijl andere kinderen voldoende, of zelfs een overschot aan eten krijgen.

4.6 TRANSCRIPT VAN HET BEELDFRAGMENT

1. WOONKAMER

We zien drie vrienden in Sarah's woonkamer: Sarah, Ahmed en Michael. Sarah en Ahmed spelen een 'gevaarlijk' videospel (PlayStation), Michael ziet er verveeld uit.

Sarah: Ik heb je! Pak aan, jij ***.

Ahmed: Wat? Wat? Nee! Nee! Nee! Niet opnieuw! Waarom win jij dit level altijd? Ik wil revanche!

Sarah: Ben je zeker dat je opnieuw wil verliezen?

Ahmed: Kom maar op!

Michael: Gaan jullie dit level opnieuw spelen? Ugh... Dit spel is zo stom!

Sarah: Dat zeg je alleen omdat je niet kan winnen, loser!

Michael: Nee, echt. Ik snap echt niet wat jullie zo leuk vinden aan dit spel. Waarom is het leuk om zoveel mogelijk vijanden te doden? Dit spel heeft geen echt doel. Het is gewoon schieten en doden.

Ahmed: Kom op, het is gewoon een leuk spel om samen te spelen!

Michael: Ja uiteraard, alsof het leuk is om mensen te doden. Wat als iemand gaat denken dat het normaal is om mensen te doden zoals in dit videospel?

Sarah: Wat? Begin niet te zeuren dat videospelletjes slecht zijn, of aanzetten tot geweld. Je klinkt als mijn vader.

Michael: Ja, misschien heeft hij gelijk.

Sarah: Nou, misschien ben je gewoon boos over deze videospelletjes omdat je een christen bent, en omdat Jezus zichzelf altijd zo goed voelt en alles oplost zonder geweld.

Michael: En wat is daar mis mee? Ik vind het inspirerend om te zien hoe Jezus geweld altijd heeft afgekeurd en dat christenen pacifisten zijn.

Ahmed: Christendom en pacifisme? Is dit een grap? Er zijn genoeg voorbeelden van geweld in de geschiedenis van het christendom. Ben je de kruistochten vergeten?

Michael ziet er verward uit. Hij weet niet goed hoe hij moet reageren op de voorbeelden die Ahmed aanhaalt.

Michael: Eum, ja, je hebt gelijk, maar nu ben ik in de war. Ik denk echt dat Jezus en de Kerk vandaag in vrede willen leven in alle omstandigheden.

Sarah: Wel, laten we eens kijken. Ik zal het opzoeken!

Sarah verandert het scherm van het spel in een zoekbalk en begint haar zoektocht.

Sarah: Hier zie je dat er zelfs een spel over is gemaakt! 'Hebben christenen een manier gevonden om oorlog te rechtvaardigen? Gebaseerd op de theorieën van Augustinus van Hippo en Thomas van Aquino, twee beroemde theologen uit het verleden'. Laat me het downloaden!

Er begint een intro te spelen.

Stem van het videospel: Geschiedenis is gesmeed door oorlog en geweld. Twee theologen namen de uitdaging aan om een theorie te bedenken... Een theorie die onze kijk op onze geschiedenis zou veranderen... Een theorie over hoe christenen het gebruik van geweld en oorlog als laatste redmiddel kunnen rechtvaardigen. Een theorie die eeuwen zou standhouden...

Michael: Nee, echt? Laat mij het zien! Wat voor omstandigheden kunnen geweld rechtvaardigen?

Sarah: Laten we eens kijken!

Stem van het videospel: Beslis over het geloof van de daders en oordeel of het gebruik van (hun) geweld rechtvaardig was. Beslis over het lot van de daders. Zullen zij naar de hemel gaan of zullen zij branden in de hel?

1. RECHTVAARDIGE ZAAK: "Oorlog en geweld kunnen alleen gebruikt worden als antwoord op onrechtvaardigheid. Bijvoorbeeld wanneer een land zichzelf verdedigt. Of wanneer een land een ander land verdedigt dat wordt aangevallen."

2. EERLIJKE BEDOELING: "Oorlog moet gericht zijn op een ethisch doel en uiteindelijk op het herstellen van de vrede. Men kan geen oorlog voeren om een ander doel te bereiken, bijvoorbeeld economische belangen."

3. VOLSTREKT LAATSTE MIDDEL: "Geweld en oorlog moeten zoveel mogelijk vermeden worden. Alleen wanneer alle opties om vrede te bereiken zijn uitgeput, kan men een oorlog beginnen."

4. REDELIJKE KANS OP SLAGEN: "Er moet een redelijke kans op slagen zijn om het doel te bereiken. Mensen mogen niet onnodig lijden."

5. EVENREDIGHEID: "De middelen die voor geweld gebruikt worden, moeten in verhouding staan tot het doel dat de oorlog nastreeft."

6. BEVOEGD GEZAG: "En ten slotte: Oorlog mag alleen gevoerd worden door een wettige autoriteit. Alleen leiders van een erkende politieke gemeenschap en met de

politieke instemming van die gemeenschap, kunnen een oorlog verklaren.”

Sarah: Ik had eigenlijk nog nooit gehoord over deze ‘theorie van de rechtvaardige oorlog’ en de zes voorwaarden om een oorlog te starten...

Michael (verward): Nee, ik ook niet. Ik weet niet zeker wat ik van deze ‘theorie’ moet denken. Waarom hebben ze zo’n theorie gemaakt om oorlog te voeren? Ik dacht dat christenen zich altijd geweldloos wilden gedragen.

Ahmed: Hmm, van die theorie had ik ook nog niet gehoord. Maar misschien kunnen we er meer over te weten komen?

Sarah: Oh kijk! Er is ook een VR-ervaring!

2. VR-OMGEVING

We zien de kinderen VR-brillen opzetten.

Plotseling verschijnt er voor hen een hologram.

Hologram: Hallo, vrienden! Ik kan jullie meer vertellen over de theorie van de rechtvaardige oorlog! Als jullie nieuwsgierig zijn, tenminste. (Aarzelt) Ik denk dat dat de enige reden is dat mensen mij hier bezoeken ... (zucht een beetje verdrietig).

Michael: Wel ja, we vroegen ons af: hoe is het mogelijk dat er überhaupt een theorie van de rechtvaardige oorlog bestaat? Ik dacht dat christenen altijd tegen het gebruik van geweld zijn? Waarom een theorie verzinnen om geweld te rechtvaardigen als je pacifisme verkondigt?

Sarah: Dit betekent dat christenen binnen bepaalde regels geweld mogen gebruiken en een oorlog mogen beginnen? Dus... Het christendom legitimeert geweld?

Hologram: Niet zo snel, jongedame. Je hoeft niet meteen conclusies te trekken. Je hebt al geleerd over de 6 voorwaarden om een oorlog te rechtvaardigen! Deze theorie - of we kunnen het een traditie noemen - is een ethisch kader dat is ontstaan door katholieke theologen als Augustinus van Hippo en Thomas van Aquino. Het is in de loop der tijden aangepast en opnieuw geformuleerd naargelang de context, tijd en plaats.

Michael: Dus hoe kunnen we de theorie van de rechtvaardige oorlog begrijpen?

Hologram: De theorie van de rechtvaardige oorlog is niet uitgevonden om geweld toe te staan of goed te keuren. Het is net andersom!

Sarah: Ik snap er helemaal niets van.

Hologram: Bijvoorbeeld, één voorwaarde stelt dat oorlog een laatste redmiddel moet zijn. Op deze manier wil de theorie van de rechtvaardige oorlog de autoriteiten aanmoedigen om eerst naar andere alternatieven te zoeken om vrede te bereiken.

Michael: Zoals diplomatie?

Hologram: Precies: je moet ook kijken of je bedoelingen goed zijn: oorlog moet niet gestart worden om jezelf te verrijken. En je moet de vraag stellen: moet ik zoveel geweld gebruiken? Is dit wel in verhouding en echt nodig om onrecht te stoppen?

Sarah: Ah, dus als ik het goed begrijp, moet het gebruik van geweld altijd een laatste redmiddel zijn in conflicten tussen verschillende landen, religies, mensen... Deze theorie is dus bedacht om het gebruik van geweld zo lang mogelijk uit te stellen en eerst naar andere oplossingen te zoeken?

Hologram (glimlacht, knipoogt): Nu snap je het. Zo is mijn leer.

3. WOONKAMER

We zien dat Sarah, Ahmed en Michael weer videospelletjes spelen.

Ahmed: Wat? Meen je dat nu??? Alweer? Hoe is het mogelijk dat jij mij ALTIJD verslaat?

Sarah: Haha, ik ben onoverwinnelijk, de ultieme videogame meesteres!

Michael (lacht): Wel, mag ik eens proberen om je te verslaan?

Sarah (lacht): Weet je het zeker? Zal je me enkel doden als laatste redmiddel (Sarah knipoogt)?

4.7 BIBLIOGRAFIE

AMNESTY INTERNATIONAL, *Rechtvaardige oorlog*, <https://www.amnesty.nl/encyclopedie/rechtvaardige-oorlog> (toegang 12.05.2020).

BIJBEL IN 1000 SECONDEN, *Vrede*, http://www.bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Vrede#Spreken_over_vrede (toegang 12.05.2020).

D. POLLEFEYT (ed.), *Caleidoscoop 4. Handboek leerling*, Mechelen, Plantyn, 2009.

J. VERSTRAETEN, *Van rechtvaardige oorlog naar prudent pacifisme. Het kerkelijke vredesdenken van 1963 tot heden*, in R. BURGGRAEVE, J. DE TAVERNIER, L. VANDEWEYER (ed.), *Van rechtvaardige oorlog naar rechtvaardige vrede: katholieken tussen militarisme en pacifisme in historisch-theologisch perspectief*, Leuven, Universitaire pers Leuven, 1993, p. 91-92.

PIXABAY, *Pixabay*, <https://pixabay.com/nl/> (toegang 09.07.2020).

R. BOUDENS, *De houding van het kerkelijk magisterium en de internationale katholieke vredesbewegingen (1878-1960)*, in R. BURGGRAEVE, J. DE TAVERNIER, L. VANDEWEYER (ed.), *Van rechtvaardige oorlog naar rechtvaardige vrede: katholieken tussen militarisme en pacifisme in historisch-theologisch perspectief*, Leuven, Universitaire pers Leuven, 1993, p. 15-17.

R. BURGGRAEVE & J. DE TAVERNIER (ed.), *Is God een Turk?: Nationalisme en religie*, Leuven, Davidsfonds, 1995.

R. BURGGRAEVE & J. DE TAVERNIER (ed.), *Strijden op de weg van Jahwe, God, Allah? De 'heilige oorlog' in het Oude Testament, Westers christendom en islam*, Leuven, Acco, 1989, p. 23-27.

R. BURGGRAEVE, *De christelijk geïnspireerde vredesethiek in het spanningsveld tussen pacifisme en rechtvaardige oorlog van 1963 tot heden*, in R. BURGGRAEVE, J. DE TAVERNIER, L. VANDEWEYER (ed.), *Van rechtvaardige oorlog naar rechtvaardige vrede: katholieken tussen militarisme en pacifisme in historisch-theologisch perspectief*, Leuven, Universitaire pers Leuven, 1993, p. 253-271.

R. BURGGRAEVE, J. DE TAVERNIER, L. VANDEWEYER (ed.), *Van rechtvaardige oorlog naar rechtvaardige vrede: katholieken tussen militarisme en pacifisme in historisch-theologisch perspectief*, Leuven, Universitaire pers Leuven, 1993.

R. BURGGRAEVE, J. DE TAVERNIER, L. VANDEWEYER, *Inleiding*, in R. BURGGRAEVE, J. DE TAVERNIER, L. VANDEWEYER (ed.), *Van rechtvaardige oorlog naar rechtvaardige vrede: katholieken tussen militarisme en pacifisme in historisch-theologisch perspectief*, Leuven, Universitaire pers Leuven, 1993, p. 7-14.

R. BURGGRAEVE, *Pacifisme: de politiek van Jezus? De betekenis van Jezus' uitspraken over geweldloosheid en de vijandsliefde voor een christelijke geïnspireerde ethiek en politiek van vrede*, Leuven, Acco, 1987.

S. WALRAEVENS, *Dossier Oorlog en Vrede*, in *Tertio*, nr. 1004, 8 mei 2019.

VAN DALE, *betekenis 'pacifisme'*, https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/pacifisme#.XrpP_GgzZPY (toegang 12.05.2020).

W. SMIT, *Terrorisme en rechtvaardige oorlog: recht en onrecht in tijden van terreur*, Antwerpen, Garant, 2007, p. 52-69.

WIKIPEDIA, *Augustinus Van Hippo*, https://nl.wikipedia.org/wiki/Augustinus_van_Hippo (toegang 12.05.2020).

WIKIPEDIA, *Just War Theory*, https://en.wikipedia.org/wiki/Just_war_theory (toegang 12.05.2020).

WIKIPEDIA, *Thomas van Aquino*, https://nl.wikipedia.org/wiki/Thomas_van_Aquino (toegang 12.05.2020).

Didier Pollefeyt (Menen, 1965) is gewoon hoogleraar aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven, België. Hij is voorzitter van het Centrum Academische Lerarenopleiding en van het Centrum voor Vredesethiek van de KU Leuven. Hij doceert religieuze initiatie, communicatie en vorming, vakdidactiek godsdienst en post-holocaust joods-christelijke relaties. Hij is verantwoordelijk voor de didactische website Thomas voor het godsdienstonderwijs in de Lage Landen en promotor van de internationale onderzoeksgroep 'Enhancing Catholic School Identity' (ECSI).

Leen Deflem (Leuven, 1995) werkt als wetenschappelijk onderzoekster aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven, België. Deflem behaalde een bachelor- en masterdiploma in de Geschiedenis, een getuigschrift in de Theologie en een educatief diploma aan de KU Leuven. Ze werkt bij het Centrum Academische Lerarenopleiding van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen (KU Leuven) en is betrokken bij het internationale ECSI-project ('Enhancing Catholic School Identity'). Daarnaast werkt ze ook voor Thomas, de didactische website voor leerkrachten en godsdienstonderwijs in het Nederlandstalige onderwijsgebied. Deflem is ook werkzaam bij Katholiek Onderwijs Vlaanderen.

Elies Van Noten (Lier, 1995) is als wetenschappelijk onderzoekster verbonden aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven, België. Ze behaalde een bachelor in de Geschiedenis en een master in de Culturele Studies aan de KU Leuven. Daarnaast behaalde ze een getuigschrift in de Theologie en een educatief diploma, alsook aan de KU Leuven. Van Noten werkt bij het Centrum Academische Lerarenopleiding van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen (KU Leuven) en is betrokken bij het internationale ECSI-project ('Enhancing Catholic School Identity'). Daarnaast werkt ze ook voor Thomas, de didactische website voor leerkrachten en godsdienstonderwijs in het Nederlandstalige onderwijsgebied.

 EDUC8 Consortium

Dit boek is gefinancierd door het Fonds voor interne veiligheid - Politie van de Europese Unie.

